

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Kateřina Bělehrádková

Arabismy v současné španělštině

Arabisms in Contemporary Spanish

2014

doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, panu doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D., za skvělý přístup k vedení bakalářské práce, trpělivost, vstřícnost a hodnotné připomínky, které pomohly ke vzniku této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 20. 7. 2014

Podpis .....

Abstrakt

Cílem této práce je popsat arabský vliv na současnou španělštinu. Skládá se ze dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část se zaměřuje na historický a sociolingvistický kontext výskytu arabismů ve španělštině, typy výpůjček ve španělštině, dělení a popis arabismů z pohledu fonologie, morfologie, syntaxe, lexikologie, sémantiky a frazeologie, jejich užití a případné vytrácení. Praktickou část tvoří korpusová studie provedená na nejnovějším španělském korpusu CORPES XXI, která se zabývá frekvencí výskytů arabismů s náslovím *al-* v současné španělštině a jejich sémantickým rozřazením.

Klíčová slova: španělština – arabština – přejímka – lexikologie – korpus

Abstract

The aim of the thesis is to describe the Arabic influence on contemporary Spanish. It consists of two parts – theoretical and practical. The theoretical part focuses on the historical and sociolinguistic context of the occurrence of the Arabisms in Spanish, types of loanwords in Spanish, division and description of Arabisms from the phonological, morphological, syntactic, lexicological, semantic and phraseological point of view and their use and potential disappearance. The practical part consists of a corpus study carried out using the newest Spanish corpus CORPES XXI, concerned with the frequency of the occurrence of the Arabisms beginning with *al-* in the contemporary Spanish and their semantic classification.

Key words: Spanish – Arabic – loanword – lexicology – corpus

Obsah

Úvod	7
1. Arabské Španělsko	8
1.1. Situace na poloostrově do roku 711	8
1.2. Smrt Mohameda.....	8
1.3. Periodizace	9
1.3.1. Dobývání a upevňování moci (711–756).....	9
1.3.2. Umajjovský emirát a chalífát (756–1031)	10
1.3.3. Taifas (1031–1492).....	11
1.3.4. Almorávidé (1091–1145).....	11
1.3.5. Almohadové (1147–1230)	11
1.3.6. Nasrovci v Granadě (1231–1492)	12
1.4. Náboženství	12
1.4.1. Náboženské menšiny	12
1.5. Věda, kultura a zemědělství	13
2. Španělská jazyková situace v historicko-sociálním kontextu	15
2.1. Vývoj španělštiny.....	15
2.1.1. Fáze iberorománštiny.....	15
2.2. Soužití jazyků na poloostrově.....	16
2.3. Nový svět.....	17
3. Vývoj jazyka	18
3.1. Fylogeneze jazyka.....	18
3.2. Jazyky v kontaktu	18
3.3. Výpůjčky	19
3.4. Obecná teorie přejímání cizích slov	20
3.5. Cizí slova ve španělštině	21
3.5.1. Přehled typů výpůjček s příklady	22
4. Arabismy a jejich klasifikace	24
4.1. Co je arabismus.....	24
4.2. Proces začleňování.....	25
4.3. Typy arabismů	25
4.3.1. Výpůjčka – forma i význam.....	25
4.3.2. Výpůjčka – arabská dubleta k již existující románské formě	26

4.3.3. Výpůjčka – forma i význam jako „citátové slovo“	26
4.3.4. Výpůjčka – přechodná	26
4.3.5. Výpůjčka – „pošpanělštění“ formy	27
4.3.6. Výpůjčka – další význam, který v arabštině nebyl.....	27
5. Arabský vliv na španělštinu	28
5.1. Fonologie.....	28
5.1.1. Hláskový systém klasické arabštiny	28
5.1.2. Hláskový systém iberorománštiny	29
5.1.3. Fonologie arabismů	30
5.2. Morfologie	31
5.3. Syntax.....	33
5.4. Lexikum.....	33
5.5. Sémantika a frazeologie	34
6. Arabismy a jejich užívání	36
6.1. Používání a ústup arabismů	36
6.2. Arabismy současnosti.....	37
7. Arabismy s náslovím <i>al-</i> v současné španělštině (korpusová část).....	38
7.1. Hypotéza.....	38
7.2. Materiály	38
7.3. Postup.....	39
7.4. Sémantické kategorie	42
7.5. Výsledky.....	43
Závěr.....	45
Resumé	46
Resumen	47
Seznam použité literatury	48

Úvod

Arabská invaze a osmisetletá nadvláda muslimů na Pyrenejském poloostrově přinesla velké množství změn. Tato práce se bude zabývat velmi podstatným fenoménem – vlivem arabských dialektů na současnou španělštinu. Práce se dělí na dvě části – teoretickou a praktickou.

V teoretické části nejprve nastíníme důvod příchodu arabských vojsk na poloostrov a problémy i pozitiva soužití křesťanského a muslimského světa. Poté osvětlíme sociolingvistickou situaci v oblasti al-Andalusu.

Poté se budeme zabývat otázkami obecného vývoje jazyka a problematikou výpůjček, které doplní typologie výpůjček ve španělštině s příklady z dalších cizích jazyků.

Následně představíme klasifikaci arabismů a popíšeme arabský vliv na jednotlivých jazykových rovinách: fonologie, morfologie, syntax, lexikologie, sémantika a frazeologie. Krátce se zmíníme o užití arabismů, jejich postupném mizení a také o moderních arabismech.

Poslední, praktická část prozkoumá pomocí španělského referenčního korpusu CORPES XXI frekvenci užívání arabismů s náslovím *al-* v současné španělštině a návazná kvalitativní analýza se bude zabývat rozdělením zkoumaných arabismů do sémantických kategorií.

1. Arabské Španělsko

Období od počátku 8. století do konce 15. století bylo velmi důležitou etapou dějin Španělska, která mj. zásadně ovlivnila i vědění celé tehdejší Evropy. V následující kapitole stručně nastíníme situaci před příchodem arabských vojsk, jejich invazi na Pyrenejský poloostrov, problémy soužití muslimského a křesťanského světa a ohromný přínos arabské vědy a kultury pro evropský svět. Zároveň je důležité zmínit, že v této práci slovo *arabský* neoznačuje etnikum, ale jazyk, který používali ve středověku Arabové, Peršané, Turci, Židé a Španělé.

1.1. Situace na poloostrově do roku 711

V roce 218 př. n. l. přišli Římané na Pyrenejský poloostrov a po dvousetletém vojenském dobývání si konečně upevnili svoji moc na tomto území. Domácí obyvatelstvo se začínalo romanizovat a přejalo od Římanů jejich mluvený jazyk, kterým byla vulgární latina. Hispánie se stala významnou součástí římské kultury.

Na začátku 5. století došlo k vpádu germánských kmenů Vandalů, Alanů a Svévů, které následovali Vizigótové. Tato invaze měla vliv pouze na hospodářskou situaci, protože jazyk, kultura a náboženství zůstaly zachovány z dob římské nadvlády.¹ Germáni neměli v úmyslu poloostrov zničit, chtěli se tu usadit se svými rodinami. Jejich vládu provázely nepřetržité občanské války, boje o moc a žádnému vizigótskému panovníkovi se nepodařilo ovládnout celé území. Obyvatelstvo zůstalo romanizované a nakonec touto proměnou prošli i sami Vizigótové.² Zásadní zlom na poloostrově nastal až v 8. století.

1.2. Smrt Mohameda

Mohamed, prorok Arabů, se celý život snažil obrátit své krajany na víru, ale jeho úspěch byl minimální a nakonec byl vypovězen z města. O několik let později se násilně chopil moci a podařilo se mu sjednotit celý Arabský poloostrov. Zemřel v roce 633 a jeho království se velmi rychle proměnilo v impérium poté, co se jeho nástupci, kalifové³, vydali šířit islám daleko za hranice Arabského poloostrova.

Motivace muslimských válečníků byla velká, protože se podle Prorokových slov každý muslim, který padne při šíření islámu, dostane do ráje. Šlo o jednu z nejrychlejších dobytelských operací všech dob. Vojska dobyla Perskou říši, Sýrii, Egypt, Tunis

---

¹ UBIETO ARTETA (2007, s. 45)

² ZAVADIL (1998, s. 53)

³ Kalif/chalífa ,zmocněnec, nástupce‘

a začátkem 8. století dorazila až do Španělska, kde rozšířila svůj vliv nevídaným způsobem. Během necelého století Arabové ovládali obrovské území zvané *dār al-islām*, tedy „území islámu“.⁴

1.3. Periodizace

Následující dělení vychází z politické periodizace Bohumila Zavadila.⁵

1.3.1. Dobývání a upevňování moci (711–756)

Muslimská vojska byla z etnického hlediska složena převážně z Berberů⁶ a samotní Arabové tvořili jen malou část. Později přišli ještě Syřané. Tato skupina získala hromadné označení Maurové, podle islámské Mauritánie ležící na západě Afriky. „Ne všichni vojáci zúčastnění na výpravách vyznávali islám; byli to nevzdělání žoldnéři a přicházeli kvůli získání kořisti.“⁷

Vojenské oddíly v čele s Tárikem ibn-Ziyadem se v noci 28. dubna 711 vylodily na místě, kde o pár století později vznikl Gibraltar⁸, a zasáhly do občanské války, aby pomohly stoupencům bývalého krále Witizy proti „samozvanému“ vizigótskému králi Rodrigovi.

Bitvou u Guadalete skončilo 26. července 711 období chaotické nadvlády Vizigótů a muslimové velmi rychle⁹ ovládli téměř celé území poloostrova, které pojmenovali al-Andaluz. Výjimkou byla křesťanská centra v asturských horách a Pamploně. Sem utíkala vizigótská šlechta před arabskou nadvládou.

Tímto vpádem se poloostrov nábožensky rozdělil na dvě části – křesťanskou a muslimskou. „Většina obyvatel poloostrova vyznávala ve středověku islám, proto by bylo absurdní považovat středověké Maury za jakýsi cizí živel.“¹⁰

Většina měst se vzdávala vojskům bez většího odporu. Jedním z důvodů může být, že po dvou stoletích vizigótského zmatku byla v očích domorodců každá změna posunem k lepšímu.¹¹

---

⁴ VERNET (2007, s. 9)

⁵ ZAVADIL (1998, s. 54–56).

⁶ Africké kmeny žijící v severní Africe

⁷ UBIETO ARTETA (2007, s. 62)

⁸ „Tárikova hora“

⁹ Stejně rychle jako Španělsko byla dobytá Persie.

¹⁰ UBIETO ARTETA (2007, s. 46)

¹¹ CHALUPA (2010, s. 34)

Španělsko bylo z velké části dosud pohanské a nový režim, který domorodcům umožňoval širokou autonomii a vyžadoval mnohem menší daně, brzy oslabil ideový odpor a mnozí lidé konvertovali, protože viděli v islámské společnosti pokrok, který dosud nepoznali.¹²

Začaly se podepisovat mírové smlouvy, díky kterým si křesťanská šlechta mohla ponechat svoje území výměnou za odvádění předem dohodnuté daně. Jedním z dalších druhů daní byla tzv. *chizya*¹³ neboli jinověrná daň, kterou platili křesťané a židé, aby si mohli ponechat svoji víru a nemuseli konvertovat k islámu.

Jedním z důkazů, že se muslimové nesnažili pouze o šíření svého náboženství a šlo jim i o materiální věci, je právě fakt, že tolerovali jinověrce. Pochopitelně proto, aby nepřišli o velké příjmy do státní pokladny z jinověrné daně, což by mohlo nastat při masovém konvertování domorodců k islámu. Navíc byli první dobyvatelé nevzdělaní a otázky víry nepatřily k jejich prioritám.

„Poloostrov se islamizoval, ale nearabizoval, výjimku představuje pouze postupné osvojování si arabského jazyka. Domácí obyvatelé totiž přestupovali na islám, zatímco podíl arabských přistěhovalců byl velmi skrovný.“¹⁴

První neúspěchy této expanzivní války nastaly až v roce 732 v prohrané bitvě ve střední Francii s Karlem Martelem u Poitiers, která vrátila islám za Pyreneje. Vojáci se opakovaně snažili tuto hranici překročit, ale nikdy se jim to nepodařilo.

V roce 749 byla v Damašku vyvražděna dynastie Umajjovců. Poslední Umajjovec 'Abd 'ar-Rahmān I. utekl do al-Andalusu, kde v roce 756 založil córdobský emirát, který formálně podléhal bagdádskému chalífátu, ale ve skutečnosti byl nezávislý.

1.3.2. Umajjovský emirát a chalífát (756–1031)

Po 'Abd 'ar-Rahmānovi I. vládli jeho potomci a v roce 929 se 'Abd 'ar-Rahmān III. prohlásil córdobským chalífou, čímž se al-Andalus stal nezávislým na Bagdádu. Šlo spíše o formalitu, protože Córdoba se od něj už dávno osamostatnila. Později se dostal do střetu s africkým fátimovským chalífátem.

Mezi Araby a Berbery se bojovalo o moc. Arabská menšina byla na vysokých pozicích a Berbeři získávali bezvýznamná území s neúrodnou půdou, která časem raději opouštěli. Tím vzniklo na severu arabské říše pásmo s absencí muslimské nadvlády, čehož využili křesťané.

---

¹² VERNET (2007, s. 24)

¹³ CHALUPA (2010, s. 35)

¹⁴ UBIETO ARTETA (2007, s. 47)

Mozarabové, kteří se dostali do problému v al-Andalus, utíkali na sever, čímž posílili skupiny křesťanů, které se chystaly k odboji.

Po smrti 'Abd 'ar-Rahmān III. za vlády Hišāma II. kontrolovali chalífy majordomové a vojenské gardy. Fakticky se k moci dostal Hišāmův vojevůdce, kterého křesťané přezdívali Almanzor. S jeho vládou skončila náboženská tolerance na poloostrově, protože započal s vypalováním křesťanských měst.

Smrtí Almanzora se umajjovský chalífát rozpadl pod vlivem vnitřních nepokojů. Velké množství intelektuálů kvůli nepokojům utíkalo na okraj al-Andalusu. Provinční guvernéři a velitelé vojsk se začali osamostatňovat a v roce 1031 se chalífát definitivně rozpadl.

1.3.3. Taifas (1031–1492)

Rozpadem chalífátu vznikla menší království, tzv. taifas. Muslimové oslabeni vnitřními boji nahrávali křesťanům.

V roce 1085 Alfons VI. dobyl Toledo a na Pyrenejský poloostrov byla přivolána pomoc v podobě Almorávidů, kteří svým fanatickým přístupem celou situaci ještě více zkomplikovali.

1.3.4. Almorávidé (1091–1145)

Almorávidé nejdříve porazili Alfonse VI. a poté se vydali ovládnout všechny taifas, což se jim podařilo, a přesunuli se na sever, aby zlikvidovali křesťanská království. Pronásledovali křesťany, Mozaraby i Židy a v roce 1128 je vypověděli ze země. Po smrti 'Alího se v letech 1144–1145 obnovily taifas i křesťanská království a moc Almorávidů na Pyrenejském poloostrově skončila. V Africe se proti nim vydala bojovat ještě fanatičtější dynastie Almohadů.

1.3.5. Almohadové (1147–1230)

Almohadové se vydali bojovat proti dílčím královstvím stejně jako před nimi Almorávidé. Vítězně postupovali až do roku 1212, kdy utrpěli porážku v bitvě u Las Navas de Tolosa od krále Alfonse VIII. V roce 1230 byli ze španělského území vytlačeni a taifas postupně likvidovaly oddíly křesťanů během reconquisty.

1.3.6. Nasrovcí v Granadě (1231–1492)

V roce 1236 dobyl Ferdinand III. Córdobu a v roce 1248 Sevillu, čímž na poloostrově zůstalo od poloviny 13. století jediné území pod nadvládou dynastie Nasrovců. Šlo o Granadu, která zanikla až v roce 1492 zásluhou Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské.

1.4. Náboženství

Zpočátku nic nebránilo tomu, aby křesťané, židé a muslimové žili na poloostrově v míru. Muslimská tolerance definitivně skončila příchodem Almorávidů v roce 1085. Šlo o fanaticky věřící Berbery, kteří se rozhodli sjednat v al-Andalus pořádek. Islám se začal tvrdě prosazovat a jinověrci byli perzekuováni.

1.4.1. Náboženské menšiny

Na španělském území žilo několik náboženských menšin, které se vyskytovaly na území s oficiálně jiným preferovaným náboženstvím.

- Židé obývali převážně muslimské území a žili relativně klidný život do příchodu Almorávidů a Almohadů na trůn na konci 11. století, kteří zařídili masivní exodus Židů do křesťanských království.
- *Mozarabové*¹⁵, tedy křesťané žijící na muslimském území, mohli svobodně vyznávat svoji víru výměnou za placení chizyi. Pokud nezasahovali do politických otázek, jejich život byl svobodný. Křesťané přecházeli na jinou víru, pouze pokud nechtěli platit daně, chtěli mít několik manželek nebo potřebovali uniknout křesťanské spravedlnosti.¹⁶ V případě, že konvertovali, stali se z nich *muladíové*¹⁷.
- *Mudéjarové*¹⁸ byli muslimové žijící na nově dobytém křesťanském území. Jejich počet byl vysoký a společnost je tolerovala, ale vzhledem ke svému vyznání nesměli pracovat ve státních službách. Po dobytí Granady v roce 1492 byli násilně pokřtěni a tím se stali *morisky*.¹⁹

---

¹⁵ Z arabského *musta^ṣrab* ,arabizovaný‘

¹⁶ UBIETO ARTETA (2007, s. 48)

¹⁷ Z arabského *muwallad* ,nezplozen z arabské matky‘

¹⁸ Z arabského *mudajjan* ,ten, komu bylo povoleno zůstat‘

¹⁹ UBIETO ARTETA (2007, s. 48)

1.5. Věda, kultura a zemědělství

Na začátku Španělsko postrádalo kulturu. „První století muslimského záboru bylo z kulturního hlediska zcela neplodné, protože vetřelci, válečníci byli prakticky analfabety.“²⁰

První, kdo se zasadil o přenos východní kultury do Španělska, byl 'Abd 'ar-Rahmān I. Za vlády jeho syna 'Abd 'ar-Rahmāna II. pak se začala rozvíjet domácí arabsko-andaluská věda.

Pro budoucnost evropské vzdělanosti byly důležité arabské rukopisy a překlady řeckých textů. Arabština se tak stala zprostředkovatelem oslňujícího vědění.

„Rukopisy přejímají z Orientu především dvě oblasti kontaktu: Itálie a ještě ve větší míře Španělsko. Ani dočasné usazení muslimů na Sicílii a v Kalábrii, ani vlny křesťanské reconquisty tam nikdy nezabránilo mírovým výměnám.“²¹

Překladatelé zastávají funkci průkopníků, protože západní svět přestal ovládat řečtinu. Do překládání se zapojují křesťané, Mozarabové, židé i muslimové.²² Nejde o šíření islámu, ale vědy. Tyto překlady zaplňují mezery ve filozofii a přírodních vědách. Nejslavnější byla překladatelská škola v Toledu, kde se překládala díla starověkých učenců.

Mezi importované vědy patřila medicína, astronomie, logika, alchymie, mechanika, geometrie, aritmetika, filozofie a hudební věda.²³

Většina významných děl a poznatků té doby přicházela od španělských muslimských učenců. V 11. století hráli velkou roli astronomové, 12. století bylo stoletím lékařů a filozofů. Výčet všech důležitých vzdělanců by byl velmi rozsáhlý, proto zde uvedeme jen ty nejznámější.

Al-Chwārizmī přišel s algebrou, nové poznatky v medicíně přinesl *ar-Rází* a *Ibn Síná*²⁴ se svou lékařskou encyklopedií *Kánon lékařství*. Další znalosti se projeví na poli astronomickém a zemědělském. Ve filozofické sféře se nejvíce projevil *al-Fárábí* a *Averroes*, dva myslitelé, kteří přišli s novým výkladem Aristotela, velmi vzdáleným křesťanským hodnotám.²⁵

Hispanie vzkvétala ve vědě, obchodu, zemědělství, řemeslnictví a architektuře. Nejdůležitějším městem byla Córdoba, která se proměnila v kulturní a vědecké centrum.

---

²⁰ VERNET (2007, s. 26)

²¹ LE GOFF (1999, s. 29)

²² LE GOFF (1999, s. 30)

²³ VERNET (2007, s. 35)

²⁴ Avicenna

²⁵ LE GOFF (1999, s. 99)

Tamní knihovna měla kdysi údajně 400 000 svazků, čímž se stala nejvýznamnější na celém Západě.²⁶ Mezi další důležitá města patřila Granada, Sevilla a Toledo. Jedním z měst arabského původu byl například i Madrid.

Mezi významná architektonická díla patří mešita v Córdobě a Seville, z které zbyl už jen minaret zvaný Giralda, a komplex Alhambra v Granadě. Protože korán přísně zakazuje zobrazování živých bytostí, architektonická výzdoba je charakteristická geometrickými motivy a motivy rostlin. Protože muslimští stavitelé nepoužívali příliš trvanlivé materiály, do dnešní doby se zachovalo málo z těchto pozoruhodných staveb.

„Al-Andalus byla urbanizovaná, vyspělá společnost řemeslníků, obchodníků a prosperujících zemědělců, představující ostrý kontrast k zaostalému rurálnímu světu severních křesťanských království.“²⁷ Náboženská intolerance Almorávidů a Almohadů měla negativní dopad na do té doby rozvíjející se intelektuální prostředí.

Muslimové byli pokročilí zemědělci, zaváděli nové zavlažovací systémy, díky kterým mohli začít pěstovat i mnohem náročnější rostliny. Důležité bylo stejně jako v době římské obilí, olivy a vinná réva, ale pěstovaly se i nové plodiny. Z Orientu²⁸ se na západ dostalo mnoho zemědělských plodin jako cukrová třtina, špenát, baklažán, artyčok, meloun, meruňka, citroník, pomerančovník, fíky, rýže a šafrán. Z textilních plodin se pak pěstovala bavlna a díky dovozu bource morušového se rozvíjelo hedvábnictví. Od 10. století se začal vyrábět papír. Z hospodářských zvířat se chovala všechna kromě vepřů. Nejdůležitějším se stal chov ovcí. „Berberští pastevci položili základy mnohasetleté tradice budoucího španělského zemědělského sektoru číslo 1.“²⁹ Negativem byla velká těžba dřeva, která se silně podepsala na vzhledu španělské krajiny. Jednoduše řečeno, hospodářství si pod nadvládou Maurů značně polepšilo.

V průběhu reconquisty přišel věhlasný opat Petr Ctihodný, člen překladatelské skupiny koránu, s myšlenkou, že „muslimy není třeba porazit na válečném, ale na intelektuálním poli. Chceme-li jejich učení vyvrátit, musíme je znát.“³⁰ Přesto k jejich vypuzení z Pyrenejského poloostrova došlo vojenskou cestou.

---

²⁶ VERNET (2007, s. 38)

²⁷ CHALUPA (2010, s. 43)

²⁸ Bagdád, Byzanc, Damašek

²⁹ CHALUPA (2010, s. 43)

³⁰ LE GOFF (1999, s. 30)

2. Španělská jazyková situace v historicko-sociálním kontextu

V této kapitole nejprve stručně popíšeme vývoj španělštiny od příchodu Římanů na Pyrenejský poloostrov až do invaze prvních muslimských vojsk v roce 711. Následně se budeme věnovat sociolingvistické situaci na daném území za nadvlády Arabů.

2.1. Vývoj španělštiny

S příchodem Římanů na Pyrenejský poloostrov v roce 218 př. n. l. pronikl do Španělska i jejich jazyk. Šlo o vulgární latinu. Tento jazyk neměl kodifikovanou normu a během romanizace se dál vyvíjel.³¹ Lišil se podle krajů, ale to nebránilo jeho uživatelům v tom, aby si mezi sebou rozuměli.

Po zániku Západořímské říše v roce 476 se situace změnila. Jednotlivé provincie se od sebe izolovaly, ztratily mezi sebou kontakt a každá se začala vyvíjet samostatně. Tak vznikly románštiny (iberorománština, italománština, rétorománština, atd.), které se staly základem pro středověké dialekty, předchůdkyně spisovných jazyků. Z dialektu kastilského vznikla španělština, barcelonský dialekt položil základy spisovné katalánštině a z dialektu galicijsko-portugalského vznikla galicijština a portugalská.³²

Španělská varianta románštiny, tzv. iberorománština³³, se tradičně dělí na tři fáze podle tehdejší momentální politické situace.

2.1.1. Fáze iberorománštiny

První fáze, tzv. římská, se datuje od příchodu Římanů po příchod Vizigótů (218 př. n. l. – 414). Jde o fázi vulgární latiny na Pyrenejském poloostrově.

Druhá fáze se nazývá vizigótská a odpovídá pobytu vizigótských kmenů v Hispánii až do příchodu arabských jednotek (414–711). Jednotlivé dialekty se začínají postupně odlišovat.

V poslední fázi, mozarabské, těsně před vznikem staré kastilštiny, se vymezuje období od invaze Arabů po závěrečný bod reconquisty, kterým bylo dobytí Granady (711–1492).³⁴ Mozarabská³⁵ románština byla jazykem hispánských křesťanů žijících pod nadvládou Arabů

---

³¹ ZAVADIL (1998, s. 47)

³² ZAVADIL (1998, s. 47)

³³ Termín Carla Tagliaviniho

³⁴ ZAVADIL (1998, s. 52–53)

³⁵ Z arabského *musta^ʿrab* ‚arabizovaný‘

v Al-Andalus. V tuto chvíli už měl jazyk několik dialektů. Rozlišuje se dialekt toledský, valencijský, murcijský, sevillský a granadský.³⁶

2.2. Soužití jazyků na poloostrově

Muslimské jednotky, které se vylodily na Pyrenejském poloostrově v roce 711, vedla hlavní řídicí jednotka Arabů, ale jinak tvořili většinu bojovníků Berbeři. Předpokládá se, že ještě před samotnou invazí došlo u vojáků k promíchání arabských a berberských dialektů.³⁷ Arabský vliv na španělštinu začal tímto vpádem a rozšířil se téměř po celém území.

Po zhroucení politického systému vizigótské Hispánie a nastolení nové vlády si domácí obyvatelstvo začalo zvykat na nové politické a sociální uspořádání. Počáteční většina křesťanů a židů se zmenšovala pod vlivem prestiže nově příchozí muslimské společnosti. Časem k islámu konvertovalo velké množství lidí, z většiny se stala menšina.

Islámská civilizace se svou rozvinutou vědou a exotickou kulturou byla pro Hispánce velmi přitažlivá. Mozarabové neopustili svůj vlastní jazyk, ale obohacovali ho arabismy.

Z jazykového hlediska se střetávaly dialekty románštiny s latinou, prerománskými jazyky a z malé části i germánskými dialekty interferujícími s dialekty arabskými a berberskými.³⁸

Přestože se často mluví o arabském vlivu a arabismech, ve skutečnosti je mnoho arabských přejímek z etymologického hlediska jiného původu. Tato slova získali Arabové kontaktem s dalšími kulturami, jako byl například Egypt, Indie, Maroko, Persie, Řecko a Sýrie.

Dobyvatelé i domorodci se pod vlivem nevyhnutelného jazykového kontaktu dostali do situace, kterou můžeme označit jako diglosii. U vyššího stylu a literatury se užívala pouze knižní latina a klasická arabština, dva jazyky, které v tehdejší době ovládala pouze vzdělaná menšina. Židé navíc používali hebrejštinu, případně aramejštinu.³⁹ Ty byly užívány převážně při psaní náboženských textů. Pro běžné komunikační situace se tyto tři jazyky nepoužívaly, a proto neměly téměř žádný vliv na jazykovou situaci v Al-Andalus.

V mluvené podobě se používaly dva jazyky: andaluská románština (*romandalusí*), jazyk Mozarabů vzniklý z dialektů iberorománštiny, a andaluská arabština (*árabe andalusí*), vytvořená arabskými dialekty v interakci s andaluskou románštinou. Tento jazyk byl sociálně

---

³⁶ GALMÉS DE FUENTES (1983), převzato ze ZAVADIL (1998, s. 54).

³⁷ CORRIENTE (2005, s. 186)

³⁸ CORRIENTE (2005, s. 186)

³⁹ Jazyk talmudu

prestižnější, ale méně užívaný. Přesto se mu koncem 12. století podařilo vytlačit andaluskou románštinu úplně. Území Al-Andalus a další muslimské oblasti na Pyrenejském poloostrově, kde žili mudejárové a Maurové, zůstala monolingvní.

Konec vlivu arabštiny na Pyrenejský poloostrov se datuje do roku 1609, kdy došlo k hromadnému vyhnání Arabů na příkaz Filipa III. Hlavními jazyky poloostrova se pak stala kastilština, katalánština a portugalština.

2.3. Nový svět

Důležitost arabštiny se mimo jiné projevila skutečností, že během plaveb do Nového světa používali kolonizátoři pro neznámé věci a skutečnosti exotičtějšího rázu arabská pojmenování.

Například obětní chrámy, božstva domorodců a rituály, které se v ničem nepodobaly těm křesťanským, byly dobyvatelům příliš cizí na to, aby jejich svatyně pojmenovali *iglesias*, a proto používali označení *mezquitas*. Náboženství indiánů přišlo křesťanům stejně pohanské jako islám.⁴⁰

Podobná situace nastala při pojmenovávání hudebních nástrojů, zbraní a „podivného“ oblečení, které Bernal Díaz de Castillo ve své Pravdivé historii o dobývání Mexika připodobňuje k *albornoces moriscos*, tedy maurským plášťům⁴¹. Kolonizátoři si uvědomovali, že jde o předměty pocházející z úplně odlišných kultur, ale viděli mezi nimi jistou podobnost.

---

⁴⁰ MARCOS MAÍLLO (2003, s. 228–229)

⁴¹ MARCOS MAÍLLO (2003, s. 229)

3. Vývoj jazyka

V této kapitole stručně nastíníme základní uvažování o vývoji jazyků a jejich vzájemném ovlivňování. Následně vysvětlím obecnou teorii přejímání cizích slov a uvedu typologii výpůjček ve španělském jazyce.

3.1. Fylogeneze jazyka

Jazyk se neustále vyvíjí. V každém okamžiku své existence však tvoří ucelený, rovnovážný a fungující systém.⁴² Proces vzniku jazyka, jeho vývoje a případného zániku se nazývá fylogeneze jazyka. Tímto problémem se zabývá diachronní lingvistika.

Ke vzniku nových jazyků dochází štěpením jazyků již existujících, jazykovou divergencí, nebo jejich míšením s dalším jazykem, jazykovou konvergencí. Příkladem prvního případu může být vznik románských jazyků z indoevropštiny, druhému případu může za příklad sloužit dnes velmi populární spanglish.⁴³

Zkoumání vývoje jazyka je vázané na přechody mezi jazykovými stavy.⁴⁴ Samotný vývoj má pak několik důvodů, které stojí uvnitř daného jazyka nebo mimo něj. Vnitřní příčiny jazykových změn jsou ty, které vycházejí přímo ze systému daného jazyka a jeho reálného fungování. Vnější příčiny mohou být společenské, dané vlivem jiného jazyka nebo vlivem psychických reakcí uživatelů jazyka.⁴⁵

3.2. Jazyky v kontaktu

Společenská situace vytváří podmínky pro kontakt jazyků, a tím nechává volné pole působnosti k jejich vzájemné interakci. Jazyky, jejichž nositelé se trvale nebo dlouho stýkají, realizují tento kontakt několika způsoby: míšením jazyků, vzájemným ovlivňováním nebo prostou koexistencí bez zásadního ovlivnění. V případě potřeby kontaktu pak mluvčí využívají překladu nebo tlumočení.⁴⁶

Při míšení jazyků mohou nastat dvě situace. V případě, že tyto jazyky existují vedle sebe na jednom území, ale každý z nich má jinou sociální a kulturní funkci, pak jde o tzv. diglosii. Pokud mají oba jazyky v dané společnosti stejnou váhu, pak mluvíme o bilingvním společenství.

---

⁴² ČERMÁK (2001, s. 80)

⁴³ Spanglish: kombinace angličtiny a španělštiny populární v USA mezi původními obyvateli Latinské Ameriky

⁴⁴ ČERMÁK (2001, s. 60)

⁴⁵ ZAVADIL (1998, s. 19)

⁴⁶ ČERMÁK (2001, s. 62)

Při delším kontaktu dvou jazyků obvykle zpočátku nastává diglosie. Po následném dlouhém období bilingvismu může dojít k tomu, že obyvatelstvo ovládá jazyk přejatý lépe než svůj původní a časem ho může i upřednostňovat.⁴⁷

Jazyková konvergence, pro kterou má historicko-srovnávací analýza⁴⁸ speciální termín *Sprachmischung*⁴⁹ se dělí na několik typů, jejichž výsledkem jsou tyto tři vrstvy, tzv. stráty: substrát, superstrát a adstrát. Příklady uvedené níže vychází z vývoje španělského jazyka.

Substrát je jazyk původních obyvatel určitého území, který zanikl, ale zanechal stopy v jazyce přichozím. Jde například o keltský, kantaberský nebo karibský substrát.

Superstrát označuje jazyk vnesený na určité území, který po svém zániku zanechal stopy v pokračujícím jazyce původního obyvatelstva, což je případ vizigótštiny.

Adstrát pojmenovává jazyk, který po určitou dobu ve vzájemném soužití ovlivňoval jazyk jiný, avšak nezanikl, nýbrž pokračoval dál a dochoval se až do dnešní doby. V tomto případě jde o baskický, kečuánský, aztécký, guaranijský a, pro tuto práci stěžejní, arabský adstrát.⁵⁰

3.3. Výpůjčky

Snad všechny jazyky obsahují některé prvky, které přišly zvenčí. Pokusy zabránit vnějším zásahem začleňování prvků z jiných jazyků do jazyka vlastního jsou velmi problematické a většinou neúspěšné (snaha uchovat „čistotu“ jazyka – také před cizími vlivy – se nazývá jazykový purismus). Vliv jiného jazyka nejvíce zasahuje slovní zásobu a způsobuje její neustálou proměnlivost, ovlivněny ale mohou být i prvky jiných jazykových rovin. Z hlediska slovnědruhového bývají nejčastější přejímkou substantiva.⁵¹

Encyklopedický slovník češtiny dělí výpůjčky na fonologické, morfologické, slovtvorné, syntaktické, textové, lexikální, sémantické, frazeologické a pragmatické.⁵²

Aby k výpůjčce mohlo dojít, je kromě cílového jazyka třeba existence jiného jazyka, který je možným zdrojem výpůjček, jejich vzájemný kontakt a potřeba něco nahradit nebo nově zavést. Podle Josette Rey-Debove je lexikální výpůjčka výsledkem procesu, „[...] mediante el cual una lengua, cuyo léxico es finito y fijo en un momento dado, toma de otra

---

⁴⁷ ZAVADIL (1998, s. 20)

⁴⁸ Předchůdkyně systémové jazykovědy

⁴⁹ ZAVADIL (1998, s. 20)

⁵⁰ ZAVADIL (1998, s. 21–22)

⁵¹ MYERS-SCOTTON (2002, s. 240)

⁵² SKALKA – NEKULA (2002, s. 542–544)

lengua (cuyo léxico es también finito y fijo en un momento dado) una voz (en su forma y contenido) que no poseía antes.“⁵³

Psychologicky se zdrojem výpůjček obecně stává společnost, která má prestižnější postavení než společnost, která je příjemcem. Jde tedy o asymetrický proces, neboť málokdy může být reciproční.⁵⁴

Přejímání slov slovní zásobu daného jazyka obohacuje a jde o zcela přirozený proces, pokud se nejedná o záměrné nahrazování domácích slov slovy cizími nebo snahu mluvčího vytvořit dojem, že přísluší k jinému národu. Následně se na základě vypůjčených slov mohou tvořit nová slova v domácím jazyce podle domácích pravidel (k tomu viz poznámka o tvoření hybridů níže).

3.4. Obecná teorie přejímání cizích slov

Při přejímání cizích slov obvykle dochází k formálním nebo významovým změnám. Výpůjčky, které neprojdou žádnou změnou, se nazývají *citátová slova* (*las palabras-cita*)⁵⁵, tedy slova přímo citovaná, jejichž uživatelé se snaží v rámci svých možností zachovat výslovnost původního jazyka (*airbag*, *big bang*, *mousse*).

Formální změny se snaží uvést do souladu grafickou nebo fonetickou podobu cizího slova se systémem hlásek a psaných znaků přejímajícího jazyka (*blue jeans* > *bluyín*). Občas se slova zkracují apokopou (*basketball* > *basket*). Speciálním druhem výpůjček jsou knižní slova, *kultismy* (*los cultismos léxicos*), přejatá z latiny a řečtiny, která se jen velmi málo přizpůsobují fonologickým pravidlům cílového jazyka. Pokud jsou dvě slova formálně podobná, ale jejich význam je odlišný, pak jde o *paronyma*.

Dále může dojít k morfologickým změnám, kdy lexém vychází z cizího jazyka a gramatické morfémy z jazyka domácího – těmto lexikálním prvkům se říká *hybridy* (*croissantería*, *jeansería*).

Významové změny obvykle zužují význam původního slova.

---

⁵³ „[...] prostřednictvím kterého jazyk, jehož slovní zásoba je v danou chvíli konečná a pevná, převezme z jiného jazyka, jehož lexikon je ve stejnou chvíli také konečný a pevný, jeho výraz a význam, které nevlastnil dříve.“ (vlastní překlad) Převzato z ALVAR EZQUERRA (2006, s. 17).

⁵⁴ MYERS-SCOTTON (2002, s. 239)

⁵⁵ ALVAR EZQUERRA (2006, s. 17)

Slova, která se vyskytují v mnoha jazycích, a označují pojmy mezinárodního charakteru, se nazývají *internacionalismy*. Přejímky pojmenovávající věci a skutečnosti, které neexistují v cílovém jazyce, mají ve španělštině označení *los xenismos*.⁵⁶

Zvláštním přechodem mezi výpůjčkou a vlastním tvořením nového pojmenování je kalk, *calco semántico*, který se skládá z přejetí obecného pojmenovávacího modelu z cizího jazyka a z plně domácích morfematických či lexikálních základů.⁵⁷ Přejímka tedy uchovává různou měrou stopu výchozího jazyka, kalk je jen sémantickou výpůjčkou, která pouze zachovává logickou spojitost (*sky scraper – rascacielos*).

Některé výpůjčky zůstaly, zůstávají a zůstanou ve slovní zásobě navždy, některé odejdou s časem. Jejich životnost závisí pouze na uživatelích daného jazyka.

3.5. Cizí slova ve španělštině

Španělskou slovní zásobu tvoří ze 41 %⁵⁸ výpůjčky z cizích jazyků. Přejímání těchto slov se dělo velkou měrou napříč všemi epochami a u většiny z nich lze odvodit jejich etymologický původ. Starší přejímky jsou již přizpůsobeny španělskému fonetickému systému, ty novější si z velké části uchovávají původní tvar.⁵⁹

V první vlně pronikly do budoucí španělštiny prerománské jazyky (keltské, iberské, turdetánské atd.) ještě před romanizací Pyrenejského poloostrova, ale nezanechaly po sobě výrazné stopy.

Vzhledem k románskému původu španělštiny je velká část slov latinského původu. Po příchodu Římanů se latina stala oficiálním jazykem celé Hispánie, kromě severovýchodní oblasti dnešního Španělska, kde se dodnes mluví baskicky. Latinismy tvoří více než 80 %⁶⁰ všech přejímek. Jde především o slova z lidové latiny, *palabras populares*, která prošla mnoha fonetickými změnami. Jsou mezi nimi zastoupeny všechny slovní druhy. Slova knižní, *palabras cultas*, se vyznačují, jak už bylo řečeno výše, pouze malými formálními úpravami. Zvláštní skupinu latinismů tvoří slova, která byla přejata do španělštiny oběma cestami, jde o tzv. etymologické dublety. Například lidové *leal* s významem poctivý a knižní *legal* znamenající zákonný – obě slova z latinského *legālis*.

---

⁵⁶ Ve smyslu výsledku mezijazykové interference, nikoli jazykového prvku, který se odchyluje od platné normy či kontaminací norem naznačuje cizost. Viz HLADKÁ (2002, s. 554).

⁵⁷ ČERMÁK (2001, s. 145)

⁵⁸ ALVAR EZQUERRA (2006, s. 10)

⁵⁹ DUBSKÝ (1977, s. 21)

⁶⁰ ALVAR EZQUERRA (2006, s. 10)

Přes latinu se do španělštiny dostaly i helénismy, které se objevují převážně v odborné terminologii a církevních textech.

V 5. století přišly ze střední Evropy kmeny Svěvů, Alanů a Vandalů, jejichž útok Římané odrazili s pomocí dalšího germánského kmene, Vizigótů. Jejich jazyk obohatil tehdejší románštinu zejména výrazy z oblasti boje, antroponymy a toponymy.

V roce 711 pronikla arabská vojska do Španělska a během několika let ovládla téměř celé území. Latina ztratila privilegované postavení a tím došlo k jazykové fragmentaci na poloostrově. Za sedm století proniklo do španělštiny mnoho arabských slov: jejich počet se odhaduje přibližně na čtyři tisíce. Blíže se této problematice budeme věnovat v následující kapitole.

Objevné plavby Kryštofa Kolumba na přelomu 15. a 16. století přinesly, stejně jako Arabové, spoustu nových reálií, pro které v Evropě dosud neexistovalo pojmenování. Španělština získala z indiánských jazyků (aymarština, guaraní, kečuánština, nahuatl atd.) mnoho nových slov, které se ze španělštiny dostaly i do dalších evropských jazyků. Šlo především o jména rostlin, zvířat a potravin.

S renesancí se do španělštiny dostalo velké množství italianismů. Během středověku a později, v 18. století s nástupem dynastie Bourbonů, která měla francouzský původ, se slovní zásoba obohatila o galicismy.

V současné době je velké množství jazyků ovlivňováno angličtinou a španělština není výjimkou. Po druhé světové válce získala angličtina v převážné části světa dominantní postavení a udržuje si ho i dnes. Anglicismy se vyskytují ve všech sférách a síla jejich vlivu se projevuje i na výše zmíněném fenoménu *spanglish*. Nejvíce se vyskytují v oblasti ekonomie, techniky a volného času.

Mezi další jazyky, které zanechaly stopy ve španělské slovní zásobě, patří galicijština, katalánština, portugalština; z nerománských jazyků baskičtina, čínština, hebrejština, japonština, romština, ruština a další.

3.5.1. Přehled typů výpůjček s příklady⁶¹

angličtina: *bacón, club, esnob, futbol, golf, hamburguesa, internet, ranking, software, test*

arabština: *aceituna, aduana, albañil, albaricoque, alcohol, azafrán, chií, guitarra, hasta, jabalí, laúd, ojalá, sandía, suní, talibán, yihad, zanahoria*

baskičtina: *bacalao, euskera, guiri, izquierda, mochila, zurrón*

---

⁶¹ Etymologie ověřená v DRAE

čínština: *caolín, chinchín, ketchup, kung-fu, taichi, té*

francouzština: *boutique, bulevar, carné, chalé, chef, cortesano, duque, hotel, jamón, joya, menú, moda, pantalón, soufflé*

galicijština: *cachear, cardume, costa, jeito, roda, solla, vieira*

germánské jazyky: *bigote, blanco, espía, fresco, guerra, kindergarten, kirsch, rico, tregua*

hebrejština: *cábala, kipá, rabí, sabbat, sefardí*

indiánské jazyky: *alpaca, ananás, aguacate, banana, cacao, cacahuete, chile, chinchilla, chocolate, cóndor, llama, maíz, maní, papaya, patata, tabaco, tomate*

italština: *artesano, balcón, banca, casino, corbata, espagueti, fiasco, góndola, grotesco, mafia, novela, ópera, pizza, sonata, soneto*

japonština: *geisha, haraquiri, kamikaze, quimono, soja, sudoku, sushi, yudo*

katalánština: *alioli, borracha, butifarra, chuleta, fuet, metal, prensa*

latina: *alma, ánima, circa, culpa, etcétera, extra, flora, gratis, leal, luz, real, sino, verbo*

portugalština: *almeja, bandeja, carabela, catre, chubasco, cobra, coco, mejillón, mermelada*

romština: *caló, chaval, chorar, churumbel, currar, diñar, fetén, gachí, jamar, molar, parné*

ruština: *gulag, perestroika, rublo, sóviet, vodka, zar*

řečtina: *atmosféra, cátedra, crisis, democracia, drama, éxtasis, fantasma, frase, metamorfosis, morfema, teatro*

4. Arabismy a jejich klasifikace

Osm století je dostatečně dlouhá doba na to, aby se rozdílné kultury při soužití vzájemně ovlivňovaly a v každé z nich se zachovalo něco z té druhé. Dobrým příkladem jsou všechny pozůstatky arabštiny, které přežily do dnešní doby jako podstatná součást španělštiny.

Plodné období arabské nadvlády se nejružnějším způsobem odrazilo v sociální a umělecké oblasti, a právě jazyk je to, co vstřebalo nejvíce prvků.

Oba jazyky se vzájemně nenahrazovaly, ale přidávaly nová pojmenování pro již existující věci a skutečnosti, čímž došlo k vytváření jazykových dublet. Například *aceite* – *óleo*, *aceituna* – *oliva*, *alacrán* – *escorpión*, *albéitar* – *veterinario*, *jaqueca* – *migraña*.

4.1. Co je arabismus

- „Un arabismo es cualquier palabra que haya llegado a una lengua determinada procedente directamente del árabe, aunque no fuese en su origen voz de este idioma.“⁶² (ajedrez, alcanfor, jazmín, naranja⁶³)
- „Puede ser una mera transliteración de la voz árabe original o estar profundamente cambiado, hasta el punto de ser irreconocible incluso para un experto.“⁶⁴ (*baladiyy* > *baladí*, *law ša'a allah* > *ojalá*)
- „Puede venir por vía oral o escrita, o por vía popular, culta o erudita.“⁶⁵

Co se týká frekvence užívání arabismů, jsou mezi nimi velké rozdíly. Některé pronikly do nového jazyka výrazně a společně s nimi jejich četné derivace, u některých je zaznamenáno jen pár výskytů. Míru užívání ovlivňují jazykové i mimojazykové příčiny.

Z významového hlediska se jednotlivá slova arabského původu a výpůjčky z nich utvořené často velmi liší.

Podle Rafaela Lapesy⁶⁶ prošlo postavení a hojnost využívání arabismů ve španělštině několika fázemi. Do 11. století se tyto výpůjčky zaváděly bez potíží, protože neměly žádnou

---

⁶² „Arabismus je jakékoli slovo, které přišlo do daného jazyka přímo přes arabštinu, přestože svým původem nemuselo být z tohoto jazyka.“ (vlastní překlad) Převzato z MAÍLLO SALGADO (2003, s. 467).

⁶³ *Ajedrez* a *alcanfor* původem ze sanskrtu, *jazmín* a *naranja* z perštiny.

⁶⁴ „Může to být prostá transliterace arabského slova, nebo může být natolik proměněné, až přestává být rozpoznatelným dokonce i pro odborníky.“ (vlastní překlad) Převzato z MAÍLLO SALGADO (2003, s. 467).

⁶⁵ „Může přijít cestou mluvenou nebo psanou, cestou lidovou, knižní nebo učenou.“ (vlastní překlad) Převzato z MAÍLLO SALGADO (2003, s. 467).

konkurenci. Během raného středověku měly arabismy stále velký vliv, ale už začaly soupeřit s knižní latinou a výpůjčkami z jiných evropských jazyků. Následně se stáhly do pozadí.

V roce 1515 kritizoval Francisco Lopéz de Villalobos Toledány, protože užívají arabismy, „con que afean y ofuscan la pulideza y claridad de la lengua castellana.“⁶⁷

Renesance v Evropě byla natolik vlivná, že se jí muslimská kultura nemohla rovnat. Po vypuzení Arabů se mnoho slov vytratilo úplně, nebo se začal upřednostňovat jejich španělský ekvivalent (*alfayate* – *sastre*, *alfageme* – *barbero*). Některá slova se dochovala pouze ve venkovské mluvě nebo jednotlivých regionech.

4.2. Proces začleňování

Obvyklý proces začleňování arabismů do nového systému je následující:

- Na začátku si arabismus vzhledem k cílovému/přejímajícímu jazyku zachovává určité množství odlišných znaků, které mělo původní arabské slovo.
- Po začlenění do nového jazyka se adaptuje na jeho hláskový a morfologický systém a uchytí se v určitém sémantickém poli.
- Postupem času se hlásková a sémantická stránka arabismů může modifikovat.
- Rozsah významu se časem rozšíří, nebo zúží, což je častější případ.⁶⁸

4.3. Typy arabismů

Arabismy se stejně jako všechna slova skládají z formy a významu. Typy arabismů se podle Felipa Maílla Salgada⁶⁹ dělí do šesti kategorií. Pro snazší porozumění zachováme smysl dělení, ale pojmenování daných skupin je lehce změníme.

4.3.1. Výpůjčka – forma i význam

Každý jazyk dokáže bez problémů popsat skutečnosti spojené s vlastní kulturou. V případě střetu s novými reáliemi, které jsou pro domácí kulturu cizí, je třeba získat pro nové věci pojmenování i v domácím jazyce. Nejsnazším a nejpřirozenějším řešením bylo přijmout novou realitu s její formou i významem, která byla vnímána jako součást románštiny. Do této skupiny patří nejvíce arabismů.

---

⁶⁶ LAPESA (1965)

⁶⁷ „[Č]ímž hyzdí a zatemňují lesk a jas kastilštiny“ (vlastní překlad) Převzato z LAPESA (1965, s. 107).

⁶⁸ MAÍLLO SALGADO (2003, s. 469)

⁶⁹ MAÍLLO SALGADO (2003)

ajorca, alacena, alambique, albahaca, albaricoque, albóndiga, albornoz, alcachofa, alcatifa, algebrista, alquitara, alubia, atún, azotea, azulejo, berenjena, cadí, espinaca, gacela, guitarra, hachís, jaque, julepe, laúd, lima, limón, momia, mudéjar, naranja, sandía, tagarote, tamarindo, toronja, zaragüelles

V některých případech existovalo dokonce více arabských výrazů pro danou věc (*alambique – alquitara*). Docházelo k tomu z diachronních, diatopických a diastratických důvodů. Některé dvojice se dochovaly do dnešní doby (*azotea – tejado*).

4.3.2. Výpůjčka – arabská dubleta k již existující románské formě

V tomto případě byla přijata arabská forma k významu, který už v románštině byl, čímž vznikla dubleta k již existujícímu výrazu.

acíbar – áloe, alhucema – espliego, aljaba – carcaj, almanaque – calendario, almohada – cabezal, jabalí – puerco montés, taraje – tamariz

Většina těchto výpůjček souvisela s rostlinami a minerály a upřednostňovaly se před románskými variantami z důvodu prestiže arabštiny na poloostrově.

acebuche – olivo silvestre, toronjil – hierba abejera

Časem se ustoupilo od užívání arabismů a používala se jen románská varianta.

4.3.3. Výpůjčka – forma i význam jako „citátové slovo“

Arabská pojmenování se začlenila do románštiny, ale jejich význam zůstal hispánské kultuře cizí. Šlo především o slova spojená se zvyky, institucemi a věcmi spojenými s islámským světem a jeho obyvateli. V běžné mluvě se nepoužívala, pouze se občas vyskytla v textech mluvících o arabském světě. Slovo nebylo vnímáno jako součást románštiny.

adiafa, alaroza, alcabaz, alcamiz, alhorma, cacís, gerba, gumía, tunecí, zaguia

4.3.4. Výpůjčka – přechodná

Tento typ výpůjček byl po přechodném užívání nahrazen románským výrazem. Tyto sémantické výpůjčky byly velmi časté.

descender = alojarse, maravillarse = admirarse, poridat = secreto

4.3.5. Výpůjčka – „pošpanělštění“ formy

Všechna slova arabského původu se postupem času pošpanělštila. Některé výpůjčky se proměnily ještě víc, než bylo třeba, například kvůli falešným etymologiím nebo přidáním čistě románských forem.

alaud, alfombrilla ojalá

4.3.6. Výpůjčka – další význam, který v arabštině nebyl

V této poslední kategorii slova arabského původu průnikem do románštiny nabyly konotací, které neměla ve svém původním jazyce. Došlo k získání dalšího (nového) významu. Jde především o abstraktní slova ve funkci adjektiv.

adrado, baladí, cafre, gandul, hazino, jaez, majarón, tazmía, zagal, zahareño

5. Arabský vliv na španělštinu

Tento oddíl se zabývá arabským vlivem na španělskou fonologii, morfologii, syntax, lexikologii, sémantiku a frazeologii. I přes vědomí rizika jisté nepřesnosti jsme nuceni pro nedostatek spolehlivých informací o andalusské variantě vycházet z arabštiny klasické.

5.1. Fonologie

Hláskový systém arabštiny a románštiny se značně lišil. Mnoho arabských fonémů bylo pro španělštinu cizích, a proto si je nahradila svými fonémy, které byly podobné těm původním. Veškerá přejatá slova byla tedy přizpůsobená románské fonologii.⁷⁰

U bilingvních mluvčích románštiny a arabštiny se projeví fonologické interference ve chvíli, kdy ztotožnili arabský foném s románským a vyslovili ho podle románských pravidel. Tento proces se nazývá jazyková akomodace.

„Una vez integrados los préstamos de origen arábigo, estos sufrieron los mismos cambios fonéticos que regían la evolución del romance.“⁷¹

5.1.1. Hláskový systém klasické arabštiny

Arabština měla šest vokálů, které se dělily podle délky, stupně otevřenosti a místa artikulace.

VOCALES ÁRABES							
Localización		Anterior		Mediana		Posterior	
Cantidad		Breve	Larga	Breve	Larga	Breve	Larga
Grado de apertura	Cerrada	ĭ	ī			ū	ū
	Abierta			ā	ā		

Tabulka 1: Přehled arabských vokálů⁷²

Konsonantický systém byl mnohem rozsáhlejší než ten románský. Okluzivy /t/ a /d/ měly své emfatické varianty⁷³ /t/ a /d/, stejně jako frikativy /s/ a /z/ a jejich emfatické

⁷⁰ LAPESA (1965, s. 106)

⁷¹ „Jakmile se výpůjčky z arabštiny začlenily, zaznamenaly stejné fonetické změny, jaké byly spojené s vývojem románštiny.“ (vlastní překlad) Převzato z KLEE – LYNCH (2013, s. 32).

⁷² GROSSMANN (1969), převzato z MILLAR CERDA (1998, s. 784).

⁷³ Arabština má tzv. emfatické konsonanty /t/, /d/, /s/ a /z/, které se vyslovují s výrazným důrazem, cizím pro evropské jazyky. Tyto hlásky mají i své neemfatické varianty /t/, /d/, /s/ a /z/.

protějšky /š/ a /ž/. V románštině neexistovala glotála /ʔ/, uvulovelární /q/, veláry /j/ a /g/ a laryngály /h/ a /ʕ/.⁷⁴

CUADRO DE LAS CONSONANTES ÁRABES

Localización		Localización																			
		Labiales		Labiodentales		Interdentales		Dentales Alveolares				Prepalatales		Postpalatales		Velares		Laríngeas		Glotaes	
Sonoridad		Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora
Velarización enfática		No enfática						Enfática	No enfática	Enfática	No enfática	No enfática									
Fricción	Oclusivas		b						t	ṭ	d				k		q				No sonantes
			m								n										Sonantes
	Pricativas										l		y			w					
											r										
	Africadas										ʒ					j	g	ħ	ʕ	h	No sonantes

Tabulka 2: Přehled arabských konsonantů⁷⁵

V arabštině se v běžných textech píšou pouze konsonanty a dlouhé vokály. Krátké vokály se označují pouze výjimečně (pod nebo nad písmenem), a to v náboženských textech, učebnicích a případech, kdy by mohlo dojít k záměně významu.⁷⁶

5.1.2. Hláskový systém iberorománštiny

Iberorománština měla pět vokálů, které se dělily podle stupně otevřenosti a místa artikulace.

VOCALES ESPAÑOLAS

Localización		Anterior		Mediana		Posterior	
Grado de abertura	Cerrada	i				u	
	Media	e				o	
	Abierta				a		

Tabulka 3: Přehled románských vokálů⁷⁷

⁷⁴ MILLAR CERDA (1998, s. 784–787)

⁷⁵ GROSSMANN (1969), převzato z MILLAR CERDA (1998, s. 786).

⁷⁶ FLEISSIG (2012, s. 9)

⁷⁷ GROSSMANN (1969), převzato z MILLAR CERDA (1998, s. 784).

Románský konsonantický systém byl podstatně jednodušší. Jedinou převahu měla románština v kategorii afrikát, kde měla klasická arabština pouze /ʕ/ oproti čtyřem románským.

CUADRO DE LAS CONSONANTES ROMANCES EN LA ÉPOCA DEL BILINGÜISMO ÁRABE-ROMANCE

Localización	Localización											
	Labiales		Labiodentales		Dentales alveolares		Prepalatales		Palatales		Velares	
Sonoridad	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora	Sorda	Sonora

Tabulka 4: Přehled románských konsonantů⁷⁸

5.1.3. Fonologie arabismů

Následující fonologická analýza vychází ze studie Maríi Angéliky Millar Cerdy⁷⁹.

- Arabské zdvojené konsonanty byly Mozaraby vyslovovány jako jednoduché (*al-mujadda* > *almohada*).
- Přestože byla většina zdvojených konsonantů zjednodušena, výjimkou byly /ll/, /nn/ a /rr/, u kterých románština tuto kombinaci povolovala (*al-gulla* > *argolla*).
- Emfatické okluzivy a frikativy byly nahrazeny odpovídajícími románskými hláskami neemfatickými (*as-sawṭ* > *azote*).
- Při vyslovení emfatického /ḏ/ bylo slyšet také /l/, což vedlo k interpretaci /ḏ/ jako /ld/ (*al-qāḏī* > *alcalde*).
- Románská velára /x/ často zastupuje neznělou prepalatální afrikátu /ʕ/ a neznělou prepalatální frikativu /š/ (*ʕarra* > *jarra*, *šarāb* > *jarabe*).

⁷⁸ GROSSMANN (1969), převzato z MILLAR CERDA (1998, s. 785).

⁷⁹ MILLAR CERDA (1998, s. 781–801)

- Z důvodu artikulační podobnosti byly zaměňovány arabské likvidy /l/ a /r/ (*al-jilāl* > *alfiler*).
- Frikativní velární a laryngální /ħ/, /j/, /ʕ/ a /g/ byly nahrazeny hláskami /f/, /g/ a /k/ nebo se vynechaly (*al-ħuzza* > *alforya*, *al-jumra* > *alfombra*, *al-ʕarabiyya* > *algarabía*).
- Neznělé hlásky /t/, /q/ a /k/ se sonorizovaly (*as-salqa* > *acelga*, *man kāna* > *mengano*).
- Při vzniku arabismů z arabských slov docházelo k přidávání koncové hlásky /e/, protože většina arabských slov oproti španělským končí na souhlásku (*al-ʕarḍ* > *alarde*).
- Arabské frikativní sibilanty /z/, /s/, /ʃ/ byly nahrazeny románskými afrikátami /ts/, /dz/ psanými *c* a *z* (*az-zayt* > *aceite*, *as-sūsāna* > *azucena*).
- Románština na rozdíl od arabštiny nerozeznávala délku vokálů, a proto používala pouze krátkou variantu.

5.2. Morfologie

Při jazykovém kontaktu bývají interference v morfologických systémech minimální. Arabština patří do rodiny semitských jazyků a ty mají příliš odlišný morfologický systém na to, aby mohly zanechat stopy v morfologii románštiny. Proto se arabský vliv na této rovině téměř neprojevil. Jedinými výjimkami jsou dva prvky: násloví *al-* a sufix *-í*.

Nejvýraznějším projevem arabského vlivu na morfologii románštiny byla velmi častá aglutinace arabského určitého členu *al-* se substantivem, které začínalo na lunární konsonant⁸⁰, čímž tento člen ztratil svoji původní funkci a bylo nutné ho nahradit románským členem (*al-bunduqa* > *albóndiga*, *al-kunya* > *alcurnia*). U substantiv začínajících na solární konsonant se člen asimilací *l* redukoval na *a-* (*as-sukkar* > *azúcar*, *az-zayt* > *aceite*). Ve španělštině tedy došlo ke zjednodušení zdvojeného solárního konsonantu, výjimkou byl pouze případ /rr/ (*ar-ruzz* > *arroz*).

---

⁸⁰ Arabština má pouze jeden určitý člen, kterým je *al*. Z hlediska výslovnosti tohoto členu se arabské konsonanty dělí na solární a lunární podle arabských „vzorů“ *al-shams* (slunce) a *al-qamar* (měsíc), kterými je tento jev běžně vysvětlován. Pokud arabské slovo začíná na solární konsonant, nevyslovuje se určitý člen, ale zdvojuje se právě tato solární hlávka: *al-sukkar* (cukr) se tedy vyslovuje *as-sukkar*. V případě lunárních konsonantů je výslovnost určitého členu zachována.

Určitý člen *al-* se vyskytuje u slov přejatých v počátcích arabské nadvlády, protože došlo k jejich přejímání mluvenou cestou. V pozdější fázi už většina arabismů tento člen neobsahuje, protože pronikla do slovní zásoby prostřednictvím vzdělavců a člen *al-* byl rozpoznán jako nezávislý prvek.⁸¹ Přestože velké množství arabismů obsahuje toto násloví, některá slova začínají stejně, ale mají odlišný etymologický původ, například latinismy *alma* a *almendra*.

Morfém *-í* byl vytvořen z arabského sufiku pro mužský rod *-iyy* a pro ženský rod *-iyyah*, které se v arabštině používají k tvoření národnostních (obyvatelských) a přídavných jmen, tzv. *nisbah*.⁸² Tento zjednodušený morfém se používá v moderní španělštině a vznikl transformací zdvojeného *-yy* v *-í* (*as-sukkariyy* > *azucarí*, *baladiyy* > *baladí*, *iraqiyy* > *iraquí*, *muwalladiyy* > *muladí*, *yamaniyy* > *yemení*).⁸³

Vyskytuje se v základní podobě u některých substantiv (*alhelí*, *guadamecí*, *jabalí*, *maravedí*, *muladí*, *sefardí*), adjektiv (*alfonsí*, *baladí*) a národnostních jmen, gentilicios, souvisejících s islámským světem (*bahreíní*, *catarí*, *iraní*, *iraquí*, *israelí*, *kuwaití*, *marroquí*, *omaní*, *paquistaní*, *saudí*, *turquí*, *yemení*).

Existují také varianty, kdy se za morfém *-í* připojilo *-a* ve funkci sufiku pro ženský rod (*alcancia*, *sandía*). V případě, že byl tento morfém nepřízvučný, z hlediska kastilštiny neměl žádnou funkci, a proto k němu přidala své rodové sufiky (*bárri* > *barrio*).

Z hlediska gramatických kategorií je nejvíce arabismů v kategorii substantiv, což je nejčastější kategorie při kontaktu dvou jazyků.

Slovesné výpůjčky vychází z arabského základu *masdar*⁸⁴, který se podobá infinitivu, který arabština ve své gramatice nemá, z imperativu nebo z perfekta. K němu se přidávají morfémy první konjugace a velmi často tato slovesa mají prefix *a-*, *ad-* nebo *en-* (*ġárz* > *engarzar*). Mezi slovesné arabismy se nepočítají verba vzniklá derivací ze substantiv (*halagar*), adjektiv (*baldar*) a participií (*aceibar*).

U neohebných kategorií se arabismy vyskytují u adverbii (*abés*, *de balde*, *de marras*, *guay*, *hasta*) a citoslovci/částic (*albricias*, *ojalá*).

---

⁸¹ MILLAR CERDA (1998, s. 792)

⁸² CORRIENTE (2005, s. 197)

⁸³ MILLAR CERDA (1998, s. 792)

⁸⁴ CORRIENTE (2005, s. 198)

5.3. Syntax

Ze syntaktického hlediska se některé arabismy přejímaly jako slovní spojení, především ve vztahu rekčním (*rább addán*⁸⁵ > *rabadán*, *simsáma tárya*⁸⁶ > *cimitarra*), předložkovém (*bilá hurríyya*⁸⁷ > *balhurria*) nebo jako celé věty (*hará kán*⁸⁸ > *haragán*) a následně se zredukovaly do jednoho prvku.⁸⁹

5.4. Lexikum

Velké množství dochovaných arabismů způsobilo to, proč se tolik odlišuje španělská slovní zásoba od lexikonů jiných románských jazyků. Většina arabismů pronikla do románštiny z mimojazykových příčin. S novými předměty vznikla potřeba získat pro ně pojmenování a pro Hispánce bylo pohodlnější a ekonomičtější vypůjčit si arabská pojmenování než složitě vymýšlet nová slova.⁹⁰

Nejčastějším náslovím bylo *al-* (*albaricoque*, *alcalde*, *alcoba*, *aldea*, *almacén*, *almena*, *almohada*, *alquería*), a jeho zkrácená verze *a-* (*acequia*, *ajedrez*, *añafil*, *azotea*).⁹¹

Arabismy můžeme rozdělit do následujících sémantických kategorií⁹²:

BARVY: *alazán*, *añil*, *azul*, *carmesí*, *escarlata*

EMOCE: *alborozo*, *alharaca*, *algazara*

FAUNA: *acémila*, *alacrán*, *alcaraván*, *alcotán*, *atún*, *gacela*, *jabalí*, *neblí*, *pato*

FLÓRA: *acebuche*, *adelfa*, *alerce*, *alfalfa*, *algarroba*, *alhelí*, *alhucema*, *almez*, *almoraduj*, *alubia*, *arrayán*, *azahar*, *azucena*, *café*, *chirivía*, *jara*, *jasmín*, *retama*, *tabaco*, *toronjil*

HUDEBNÍ NÁSTROJE: *guitarra*, *laúd*, *tambor*

LÉKAŘSTVÍ A NEMOCI: *alcanfor*, *alcohol*, *alfombrilla*, *algodón*, *bórax*, *jaqueca*, *jarabe*, *joroba*

---

⁸⁵ Señor de ganado lanar (doslova ‚pán od dobytka na vlnu‘) – ‚hlavní pastýř‘.

⁸⁶ Espada gitana (doslova ‚cikánský meč‘) – ‚šavle‘.

⁸⁷ Sin nobleza (doslova ‚neurozený‘) – ‚spodina‘.

⁸⁸ Excremento es. (doslova ‚Je lejno.‘) – ‚lenoch, flákač‘.

⁸⁹ CORRIENTE (2005, s. 201)

⁹⁰ MAÍLLO SALGADO (1998, s. 467)

⁹¹ PAVLÍČKOVÁ (1990, s. 24)

⁹² Mnoho slov je samozřejmě možné zařadit do více kategorií zároveň.

OBCHOD A VZDĚLÁNÍ: *aduaná, alcabala, alcancía, álgebra, algoritmo, almacén, almanaque, almoneda, alquimia, alquiler, ceca, cifra, maravedí, quintal, tarea, tarifa, zoco*

ODĚV A ŠPERKY: *ajorca, alamar, albornoz, alfiler, alforza, alhaja, aljófar, aljuba, alpargata, ámbar, arracada, babucha, borceguí, cenefa, fustán, gabán, zaragiüelles*

POTRAVA: *aceite, aceituna, acelga, albahaca, albaricoque, albóndiga, alcachofa, alcorza, alcuza, alcuzcuz, alfajor, almíbar, arrope, arroz, azafrán, azúcar, berenjena, espinaca, jarabe, limón, naranja, sandía, toronja, zanahoria*

POVOLÁNÍ: *adalid, alarife, albañil, albéitar, alcahuete, alcalde, alfarero, alfayate, alférez, alguacil, almirante, almojarife, almuédano, sastre, sultán*

STAVEBNICTVÍ A DŮM: *adobe, adoquín, alacena, alarife, albañil, alcantarilla, alcázar, alcoba, aldaba, alfombra, alicate, almohada, almunia, alquería, alquitrán, anafe, anaquel, azotea, azulejo, candil, diván, mezquita, sofá, tabique, zaguán*

VOJENSTVÍ A ZBRANĚ: *aceifa, adarga, alcazaba, alfanje, algara, aljaba, almófar, arsenal, asesino, atalaya, azote, rebato, rehén, riesgo, zaga*

ZAVLAŽOVACÍ SYSTÉM: *acequia, alberca, aljibe, arcaduz, azud, balde, noria*

Arabismy se vyskytovaly také mezi vlastními jmény, především u toponym. Většina z nich se nachází v jižní části Pyrenejského poloostrova: *Alcalá* ‚hrad‘, *Alcatén* ‚dva hrady‘, *Alcázar* ‚pevnost‘, *Algeciras* ‚ostrov‘, *Algarbe* ‚západ‘, *Almadén* ‚důl‘, *Almogávar* ‚válečník‘, *Arrayán* ‚myrta‘, *Guadalupe* ‚vlčí údolí‘, *Gibraltar* ‚Tárikova hora‘, *Medina* ‚město‘.⁹³

5.5. Sémantika a frazeologie

Arabský vliv se neprojevil jen morfémy a množstvím lexikálních výpůjček. Iberorománština se obohatila sémantickými kalky i doslovnými překlady frazémů a idiomů z arabštiny.

Americo Castro říká, že tyto arabské sémantické výpůjčky ve španělštině: „*patentizan la amplitud de los contactos entre la sociedad islámica y la cristiana [...] y permiten*

---

⁹³ MILLAR CERDA (1998, s. 798)

comprender la acción de la presencia musulmana en zonas más profundas de la vida tales como la expresión literaria o el funcionamiento social de la religión.“⁹⁴

Jde o slova, která svojí formou vycházejí z latiny, ale obsahují kromě latinského významu také později připojený význam arabský. Občas byl tento arabský význam přiřazen některým spisovatelem, ale v běžném životě se příliš neužíval.

Například v Písni o Cidovi je slovo *casa* použito ve smyslu *ciudad*, podle arabského *dār*.⁹⁵ Don Juan Manuel používá slovo *alcázar* ve smyslu *palacio*, nikoli *fortaleza*.⁹⁶

Mezi nejznámější sémantické arabismy patří slova *hidalgo* a *infante*. *Hidalgo*, označení pro urozené rytíře, vychází z konstrukce *hijo de (algo)* ‚syn něčeho‘ z čeho má prospěch; například *ibn al-layl*, doslova ‚syn noci‘, tedy zloděj. Historici ale vedou spor o jeho možném hebrejském původu.⁹⁷

Infante, tedy syn krále, který nemusí být prvorozený, zřejmě vychází z arabského *walad* ‚hijo, niño, heredero‘, nicméně opět existují pochybnosti, tentokrát o jeho případném anglickém původu.⁹⁸

Z výše uvedeného vidíme, že sémantické výpůjčky a jejich původ jsou mnohdy nejisté a sporné.

Arabské frazeologismy vycházejí především z muslimského náboženství. Tak došlo k přejímkám požehnání ‚que Dios guarde‘, ‚que Dios mantenga‘, zvolání ‚bendita sea la madre que te parió‘, ‚si Dios quiere‘ a ‚Dios le ampare‘.⁹⁹

---

⁹⁴ „[U]kazují šíři kontaktu mezi muslimskou a křesťanskou společností [...] a umožňují porozumět působení přítomnosti muslimů v těch nejhlubších oblastech života, jako je literární projev nebo sociální funkce náboženství“ (vlastní překlad) CASTRO (1973, s. 24), přejato z MARTÍN FERNÁNDEZ (1998, s. 20).

⁹⁵ LAPESA (1965, s. 109)

⁹⁶ MARTÍN FERNÁNDEZ (1998, s. 23)

⁹⁷ MARTÍN FERNÁNDEZ (1998, s. 31)

⁹⁸ MARTÍN FERNÁNDEZ (1998, s. 32)

⁹⁹ LAPESA (1965, s. 110)

6. Arabismy a jejich užívání

V této kapitole se budeme zabývat užíváním arabismů, důvody jejich případného vymizení a arabismy moderními.

6.1. Používání a ústup arabismů

Užívání arabismů ovlivňují tři faktory, totiž dialekty, sociokulturní prostředí a stylistika. Maíllo Salgado říká: „Mis observaciones me llevan a afirmar de forma tajante que cuando se quiere utilizar el lenguaje oficial de edictos, requerimientos, suplicasiones, etc., éste se hace más pomposo y culto, reduciéndose mucho la utilización del arabismo; mientras que si por el contrario el texto es de carácter festivo, burlesco, o popular, la aparición de voces de origen árabe es muy frecuente.“¹⁰⁰

Jak už bylo řečeno v kapitole 2, frekvence užívání arabismů se měnila s dobou. Z mimojazykových důvodů (reconquista, konec muslimské nadvlády, vyhnání Maurů z Pyrenejského poloostrova, nástup renesančního myšlení, italská a francouzská vlna) docházelo k jejich postupnému redukování.

Přesto se nedá tvrdit, že by například kastilští spisovatelé arabismy přestali používat. Zůstaly aktuální ve středověku (Enrique de Villena, Marqués de Santillana, Juan de Mena), během Zlatého věku (Miguel de Cervantes, Lope de Vega, Luis de Góngora), v romantismu i později. Sloužily autorům jako cizokrajný stylistický prostředek.¹⁰¹

Arabismům v pozdější době začaly konkurovat latinské kultismy a výpůjčky z evropských jazyků (italština, francouzština), až což vedlo k jejich podstatné redukci.

Značný podíl na snižování výpůjček měl zákaz muslimských zvyků, stylu oblékání a arabštiny vůbec. Arabská móda byla vystřídána módou evropskou. Výrazy pro oblečení a tkaniny jako *alfareme*, *alfarda*, *almalafa*, *almaizar*¹⁰² atd. se přestaly používat. Stejně tak se vytratily pojmenování pro dekorace a šperky *alcorcí*, *alfarida*, *alhaite*, *halía*.

---

¹⁰⁰ „Mé pozorování mě přivedlo k důraznému potvrzení, že když se chce použít oficiální jazyk nařízení, výzev, žádostí atd., dělá se to strojenější a učenější a hodně se redukuje použití arabismů, pokud je naopak text veselého, výsměšného, nebo lidového rázu, výskyt arabismů je velmi častý.“ (vlastní překlad) Převzato z MAÍLLO SALGADO (2003, s. 500).

¹⁰¹ MAÍLLO SALGADO (2003, s. 503)

¹⁰² *Alfareme* m. (pokrývka hlavy), *alfarda* f. (závoj pro ženy), *almalafa* f. (maurský oděv zahalující tělo od ramen po chodidla), *almaizar* m. (pokrývka hlavy, podobná *alfareme*).

Dalším sémantickým polem, na kterém došlo k výraznému úbytku arabského prvku, bylo vojenství. Bojové taktiky Maurů už byly zastaralé (*alcabaz, alcamiz, almogote, gorguz*) a byly nahrazovány novými.

Proces vytrácení arabismů měl různou podobu. Někdy byl arabismus nahrazen románským slovem a sám získal nový přenesený význam, jindy byl nahrazen slovem, které ho sémanticky nahrazovalo neúplně (*arquitecto* místo *alarife*). V některých případech koexistovaly sémantické dublety, které byly geograficky různě preferované. A právě kvůli tomu existují do dnešní doby (*arrayán – mirto, alfoncigo – pistacho*).

V oblasti Granady, Murcie a Toleda se mnoho slov stále používalo, přestože v jiných oblastech už tomu tak nebylo.¹⁰³ V současné době je užívání arabismů nejvýraznější v andaluském regionu.

6.2. Arabismy současnosti

Dnes se mnoho arabismů už vůbec nepoužívá, případně jsou považovány za archaismy nebo historismy.

Množství výpůjček arabského původu proniklých do španělštiny během středověku a v současnosti je naprosto nesrovnatelné. Zatímco některé „staré“ arabismy jsou téměř nerozpoznatelné od slov čistě španělského původu, moderní arabismy ze slovní zásoby vyčnívají.

Dnes se používají především pojmy spojené s náboženstvím, politickým a právním systémem islámského světa (*alquibla, ayatolá, chiita, fetua, hígera, imán, mezquita, ramadán, sharia, sunita, talibán, ulema, yihád*).

V současné době tvoří podíl muslimského obyvatelstva ve Španělsku 3,6 % (prosinec 2013)¹⁰⁴ z celkové populace. Jde především o přistěhovalce z Maroka, kde se nacházejí dvě španělské enklávy – Ceuta a Melilla. Vzhledem k narůstajícímu počtu muslimů v Evropě není vyloučeno, že se arabský vliv na španělštinu někdy opět vrátí.

V následující kapitole představíme korpusovou sondu zabývající se frekvencí užívání arabismů s náslovím *al-* v dnešní době a jejich sémantickou typologií.

---

¹⁰³ MAÍLLO SALGADO (2003, s. 504)

¹⁰⁴ Data INE (Instituto Nacional de Estadística)

7. Arabismy s náslovím *al-* v současné španělštině (korpusová část)

Za jedno z vodítek k rozpoznání arabismů bývá často mylně považováno násloví *al-*, které má v arabštině funkci určitého členu. S etymologickým slovníkem ale zjistíme, že ne každé takové slovo má arabský původ. Následující korpusová analýza se zabývá skutečnými arabismy začínajícími na *al-* a jejich postavením v současné španělštině.

7.1. Hypotéza

Základní hypotézou je značně velký podíl arabismů ve španělské slovní zásobě (přes 4000 slov plus deriváty¹⁰⁵), ale vzhledem k jejich sémantické povaze předpokládáme, že budou mít v dnešním úzu nízkou frekvenci. Arabská nadvláda přinesla rozkvět v oblasti kulturní, vědecké, hudební, umělecké a literární. Dařilo se zemědělství, vědě, obchodu i řemeslům, a proto byla iberorománština nejvíce obohacena právě o arabismy z těchto odvětví. Míra jejich užívání v současném světě je však diskutabilní.

7.2. Materiály

Pro samotný výzkum byla použita verze 0.6 nového, zatím nedokončeného španělského korpusu *Corpus del Español del Siglo XXI* (dále CORPES XXI)¹⁰⁶. Jde o beta verzi referenčního korpusu, jehož poslední verze byla zveřejněna v prosinci 2013 a čítá 160 000 000 grafických slov (tokenů).

Korpus poskytuje nejaktuálnější data z období 2001–2012. Jejich složení podle jazykových variet je: 70 % americká a 30 % evropská španělština. Nově RAE zařadila i materiály z Rovnickové Guiney a Filipín. Co se týká složení textů, korpus obsahuje 90 % psaných (40 % knihy, 40 % periodika, 7,5 % internetové materiály, 2,5 % různé) a 10 % mluvených textů.

Z hlediska žánrové typologie nabízí romány, povídky, dramata, scénáře, zprávy, reportáže, komentáře, odborné články, rozhovory a konverzace z oblasti vědy, techniky, humanitních věd, filozofie, náboženství, politiky, ekonomie, obchodu, financí, umění, zdraví a dalších.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ LAPESA (1962, s. 97)

¹⁰⁶ *Corpus del español del siglo XXI – CORPES XXI* [online]. Real Academia Española, 2013. [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: <http://web.frl.es/CORPES/view/inicioExterno.view>.

¹⁰⁷ Parámetros de selección de textos. *Real Academia Española* [online]. 2014 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: <http://www.rae.es/publicaciones/parametros-de-seleccion-de-textos>.

7.3. Postup

S pomocí etymologického slovníku *Diccionario de arabismos y voces afines en iberromance*¹⁰⁸ jsme vybrali 200 slov, ze kterých bylo 50 vyřazeno, protože se nevyskytovala v *Diccionario de la lengua española* (DRAE)¹⁰⁹ nebo v něm byla označena jako již nepoužívaná (*desusado*).

K samotnému výzkumu tedy bylo použito následujících 150 slov:

alacena f. ,vestavěná skříň‘; **alacrán** m. ,štír‘; **aladar** m. ,pejzy‘; **alafa** f. ,mzda‘; **alamud** m. ,petlice‘; **alarde** m. ,vojenská přehlídka‘; **alarife** m. ,zedník‘; **alazán** m. ,ryzák‘; **albacea** m./f. ,vykonavatel závěti‘; **albahaca** f. ,bazalka‘; **albañal** m. ,kanál‘; **albañar** m. ,kanál‘; **albañil** m. ,zedník‘; **albarán** m. ,nápis, dodací list‘; **albarda** f. ,nákladní sedlo‘; **albardón** m. ,vysoké sedlo‘; **albaricoque** m. ,meruňka‘; **albarrada** f. ,kamenná zeď‘; **albéitar** m. ,veterinář‘; **alberca** f. ,nádrž na vodu‘; **albollón** m. ,stoka‘; **albóndiga** f. ,masový knedlíček‘; **alborga** f. ,plátěná obuv‘; **albornoz** m. ,beduínský plášť s kapucí‘; **alboroque** m. ,pozornost‘; **alboroto** m. ,povyk‘; **alborozo** m. ,veselí‘; **albufera** f. ,slaná laguna‘; **albur** m. ,cípal hlavatý‘; **alcabala** f. ,daň z prodeje a směny zboží‘; **alcabor** m. ,dutina v komíně‘; **alcacel** m. ,ječmen‘; **alcacer** m. ,ječmen‘; **alcahuete** m. ,dohazovač‘; **alcachofa** f. ,artyčok‘; **alcaide** m. ,velitel pevnosti‘; **alcalde** m. ,starosta, kádí‘; **álcali** m. ,zásada‘; **alcaller** m. ,hrnčír‘; **alcancia** f. ,pokladnička‘; **alcantarilla** f. ,kanál‘; **alcaparra** f. ,kapara‘; **alcartaz** m. ,papírový kornout‘; **alcatifa** f. ,kobereček‘; **alcatraz** m. ,terej bílý‘; **alcayata** f. ,skoba, hák‘; **alcazaba** f. ,pevnost‘; **alcázar** m. ,pevnost‘; **alcoba** f. ,ložnice‘; **alcohol** m. ,alkohol‘; **alcor** m. ,kopec‘; **alcornoque** m. ,dub korkový‘; **alcorque** m. ,jamka‘; **alcubilla** f. ,vodojem‘; **alcuza** f. ,nádoba na olej‘; **aldaba** f. ,klepadlo‘; **aldea** f. ,vesnice‘; **aldiza** f. ,chrpa‘; **aleleví** m. ,hra na schovávanou‘; **alfaida** f. ,stoupání vody‘; **alfajeme** m. ,holič‘; **alfajor** m. ,cukroví‘; **alfalfa** f. ,vojtěška‘; **alfanje** m. ,turecká šavle‘; **alfaquín** m. ,lékař‘; **alfar** m. ,hrnčířská dílna‘; **alfaraz** m. ,druh koně‘; **alfarda** f. ,krokev‘; **alfaya** f. ,úcta‘; **alféizar** m. ,dveřní otvor‘; **alfeñique** m. ,sladkost‘; **alférez** m. ,podporučík, vlajkonoš‘; **alferza** f. ,královna‘; **alfil** m. ,střelec‘; **alfiler** m. ,špendlík‘; **alfombra** f. ,koberec‘; **alforja** f. ,brašna, proviant‘; **alforza** f. ,záhyb‘; **alfoz** m. ,periferie‘; **algaba** f. ,les‘; **algara** f. ,loupežný nájezd‘; **algarabía** f. ,povyk, arabština‘; **algarrada** f. ,katapult‘; **algazara** f. ,povyk, válečný křik‘; **álgebra** f. ,algebra‘; **algodón** m. ,bavlna‘; **alguacil** m./f. ,soudní vykonavatel‘; **alguarismo** m. ,číslo‘; **alhaja** f. ,šperk, cennost‘; **alharaca** f. ,prudký projev, vzplanutí‘; **alhelí** m.

¹⁰⁸ CORRIENTE (2003)

¹⁰⁹ Diccionario de la lengua española. *Real Academia Española* [online]. 2001 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: <http://www.rae.es/recursos/diccionarios/drae>.

,fialka‘; **alheña** f. ,ptačí zob‘; **alhóndiga** f. ,sklad obilí‘; **alhucema** f. ,levandule‘; **alicate** m. ,kombinačky‘; **alifafe** m. ,onemocnění (u koní)‘; **aljaba** f. ,toulec na šípy‘; **aljama** f. ,synagoga, mešita‘; **aljarafe** m. ,vyvýšený terén‘; **aljez** m. ,sádrovec‘; **aljibe** m. ,vodní nádrž‘; **aljofaina** f. ,lavor, umyvadlo‘; **aljuba** f. ,maurský oděv‘; **alloza** f. ,zelená mandle‘; **almacabra** m. ,muslimský hřbitov‘; **almacén** m. ,sklad‘; **almáciga** f. ,lesní školka‘; **almádena** f. ,palice‘; **almadía** f. ,kánoe‘; **almandraba** f. ,lov tuňáků‘; **almajaneque** m. ,vojenský stroj k rozbíjení zdí‘; **almanaque** m. ,kalendář‘; **almártaga** f. ,zdrímnutí‘; **almazara** f. ,lisovna oleje‘; **almena** f. ,cimbuří‘; **almenara** f. ,signální oheň‘; **almez** m. ,břestovec‘; **almíbar** m. ,sirup, zavařenina‘; **almimbar** m. ,kazatelna v mešitě‘; **alminar** m. ,minaret‘; **almirante** m./f. ,admirál‘; **almirez** m. ,hmoždír‘; **almizcle** m. ,pižmo‘; **almocadén** m. ,velitel pěší jednotky‘; **almocafre** m. ,motyčka‘; **almófar** m. ,síťka pod helmou‘; **almogávar** m. ,žoldák, nájezdník‘; **almohada** f. ,polštář‘; **almojarife** m. ,královský pokladník‘; **almojaya** f. ,podpěra lešení‘; **almoneda** f. ,dražba‘; **almorrana** f. ,hemoroid‘; **almud** m. ,míra‘; **almuecín** m. ,muezzin‘; **almuédano** m. ,muezzin‘; **almunia** f. ,statek, zahrada‘; **alpargata** f. ,plátěná obuv‘; **alpende** m. ,přístřešek‘; **alpendre** m. ,přístřešek‘; **alquería** f. ,statek‘; **alquez** m. ,míra‘; **alquezar** m. ,čerpadlo‘; **alquibla** f. ,směr k Mekce‘; **alquiler** m. ,nájem‘; **alquimia** f. ,alchymie‘; **alquitara** f. ,destilační přístroj‘; **alquitrán** m. ,dehet‘; **altramuz** m. ,vlčí bob‘; **alubia** f. ,fazole‘; **alverja** f. ,hrách‘.

Při analýze jsme nevytvářeli žádný subkorpus, pouze jsme využili toho, že je CORPES XXI na rozdíl od staršího CREA taggovaný. Díky tomu bylo možné omezit vyhledávání čistě na apelativa (*sustantivo común*). Protože korpus není citlivý na velká a malá písmena, bylo třeba ručně odstranit občasné vzniklé šumy.

U každého slova jsme zaznamenali absolutní frekvenci (*frecuencia absoluta*) a relativní frekvenci (*frecuencia normalizada*), která se vztahovala k celé poslední verzi (0.6) CORPES XXI. Vzhledem k tomu, že byly frekvenční rozdíly mezi jednotlivými arabismy příliš velké (0–15921), omezili jsme pro další výzkum vzorek na slova s hodnotou absolutní frekvence 50 a více a tímto krokem jsme získali 59 slov k podrobnějšímu zkoumání (viz tabulka 5).

	frekvence	i.p.m.¹¹⁰		frekvence	i.p.m.
ALCALDE	15921	100,74	ALBACEA	170	1,07
ALCOHOL	8816	55,78	ALQUITRÁN	168	1,06
ALMACÉN	3163	20,01	ALBÓNDIGA	164	1,03
ALFOMBRA	2899	18,34	ALBARICOQUE	159	1
ALDEA	2663	16,85	ÁLGEBRA	156	0,98
ALQUILER	2321	14,68	ALFÉIZAR	154	0,97
ALGODÓN	2099	13,28	ALJIBE	154	0,97
ALMOHADA	1614	10,21	ALHAJA	137	0,86
ALMIRANTE	1033	6,53	ALBOROZO	131	0,82
ALCOBA	796	5,03	ALFORJA	129	0,81
ALBAÑIL	736	4,65	ALFIL	127	0,8
ALARDE	662	4,18	ALFAJOR	125	0,79
ALGARABÍA	543	3,43	ALHARACA	125	0,79
ALBOROTO	514	3,25	ALCAHUETE	122	0,77
ALFILER	514	3,25	ALCAPARRA	120	0,75
ALCANTARILLA	437	2,76	ALCABALA	116	0,73
ALAMÁN	410	2,59	ALCORNOCQUE	115	0,72
ALCACHOFA	328	2,07	ALCANCÍA	104	0,65
ALBAHACA	326	2,06	ALCATRAZ	103	0,65
ALQUIMIA	324	2,05	ALICATE	95	0,6
ALBERCA	298	1,88	ALBUR	95	0,6
ALACENA	270	1,7	ALMIZCLE	90	0,56
ALMÍBAR	254	1,6	ALAZÁN	84	0,53
ALBORNOZ	227	1,43	ALDABA	76	0,48
ALPARGATA	227	1,43	ALMENA	75	0,47
ALMANAQUE	218	1,37	ALCAIDE	69	0,43
ALFÉREZ	216	1,36	ALBAÑAL	57	0,36
ALUBIA	196	1,24	ALCAZABA	53	0,33
ALFALFA	185	1,17	ALMINAR	53	0,33
ALGUACIL	185	1,17			

Tabulka 5: Apelativa s absolutní frekvencí 50 a více

¹¹⁰ I.p.m. (instances per million): relativní frekvence.

7.4. Sémantické kategorie

Kvalitativní výzkum spočíval v roztřídění zmenšeného vzorku do následujících sémantických kategorií:

VOJENSTVÍ: *alarde, alcaide, alcazaba, alférez, almirante*

ZVÍŘATA A ROSTLINY: *alacrán, alazán, albahaca, albaricoque, albur, alcachofa, alcaparra, alcatraz, alcornoque, alfalfa, algodón, alubia*

STAVITELSTVÍ: *albañal, alberca, alcantarilla, alféizar, aljibe, almena, alminar*

ZAMĚŠTNÁNÍ: *albacea, albañil, alcahuete, alcalde, alguacil*

ODĚV A DEKORACE: *albornoz, alfiler, alhaja, alpargata*

DŮM: *alacena, alcoba, aldaba, alfombra, almohada*

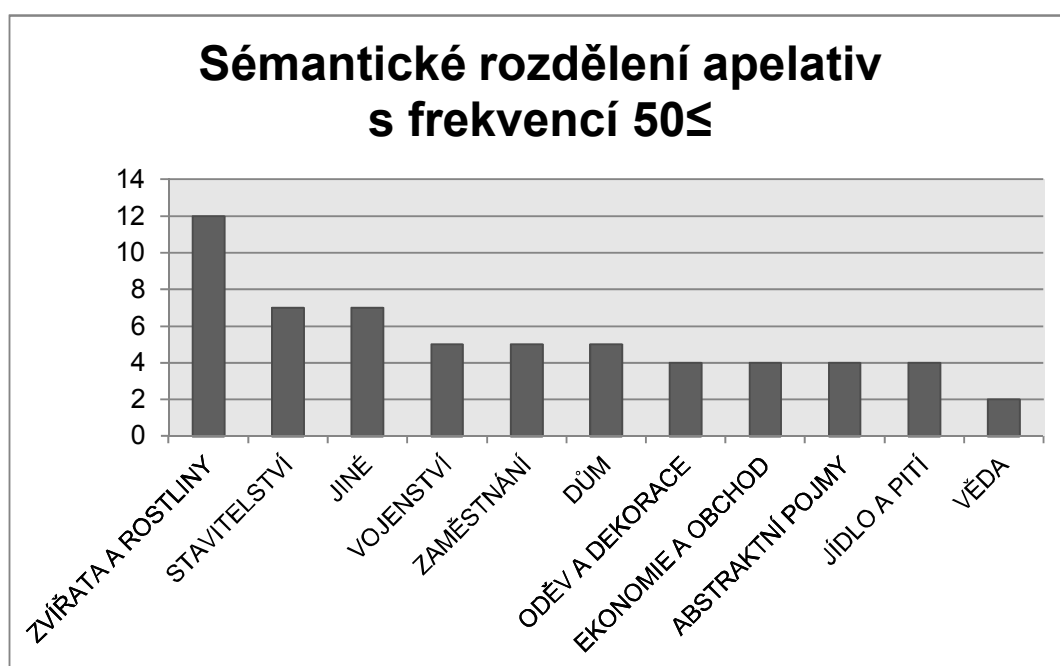
EKONOMIE A OBCHOD: *alcabala, alcancía, almacén, alquiler*

JÍDLO A PITÍ: *albóndiga, alcohol, alfajor, almíbar*

VĚDA: *álgebra, alquimia*

ABSTRAKTNÍ POJMY: *alboroto, alborozo, algarabía, alharaca*

JINÉ: *aldea, alfil, alforja, alicate, almanaque, almizcle, alquitrán*

Graf 1: Sémantické rozdělení apelativ s frekvencí 50 a více

V grafu 1, který znázorňuje četnost jednotlivých slov v daných kategoriích, lze vidět, že znatelně frekventovaná apelativa začínající na *al-* jsou především zástupci z kategorie *zvířata a rostliny* (12), kterou následuje *stavitelství* (7), *jiné* (7), *vojenství* (5), *zaměstnání* (5), *dům* (5), *oděv a dekorace* (5), *ekonomie a obchod* (4), *abstraktní pojmy* (4), *jídlo a pití* (4) a *věda* (2).

Je třeba zmínit, že dělení do kategorií a jejich pojmenovávání je pouze subjektivní pohled na věc. Některá slova mohou nepochybně patřit do více kategorií zároveň, některá jsou naopak těžce zařaditelná kamkoliv (např. *el almizcle*).

7.5. Výsledky

Z celkové analýzy dle našeho názoru vyplývá, že vysoká frekvence výskytu u některých *al-arabismů* v současné španělštině je zapříčiněna hned několika důvody:

- a) Slova nemají ve španělštině jiný výraz pro dané významy. Například *el albañil*, *la alcachofa*, *el alcohol*, *el alfiler*, *la álgebra*, *el algodón*, *la alquimia*, atd.
- b) Slova úzce souvisejí s muslimským světem a během vývoje získala další významy. *El albornoz* označuje nejen beduínský plášť, ale i župan. *El alcalde* znamená kádí¹¹¹, ale i starosta a soudce obecně.
- c) Slova mají ve španělštině ekvivalent, ale uživatelé stále používají i arabismus. *El alminar* vs. *el minarete*¹¹². Někdy může být arabský výraz dokonce preferovanější, jako tomu je v případě *el alcahuete* vs. *el casamentero* vs. *el encubridor*.¹¹³

Nízká frekvence u netříděných slov může být odrazem nízkého výskytu v úzu. Výrazy jako *la aljaba* nebo *el almojarife* se v dnešním světě logicky příliš nepoužívají. Stále ale musíme brát v úvahu, že v případě použití specializovaného korpusu, který by byl sestaven například z historických textů, by mohl být výsledek zcela odlišný.

Jeden výskyt (tzv. *hapax legomenon*¹¹⁴) se v analýze objevil celkem sedmkrát, nulová frekvence dokonce třiatřicetkrát.

---

¹¹¹ Kádí: islámský soudce.

¹¹² *El alminar* (53 výskytů), *el minarete* (67 výskytů).

¹¹³ *El alcahuete* (122 výskytů), *el casamentero* (28 výskytů), *el encubridor* (57 výskytů).

¹¹⁴ „Hapaxy (hapax legomenon z řec. „jednou řečené“) většinou nejsou v centru pozornosti lingvistů, protože jejich využitelnost v běžných analýzách je minimálně sporná. Je-li k dispozici pouze jediný doklad daného typu

Naše hypotéza se tedy potvrdila pouze částečně, protože předpokladu nízkých frekvencí odporuje několik slov s výrazně vyšší frekvencí¹¹⁵, která ovšem nejde zařadit do společně jedné sémantické kategorie. Lze pouze konstatovat, že v případě těchto slov se nejedná o historismy ani archaismy.

(ať už jde o slovo nebo jev jiného druhu), je velmi obtížné na takovém základě provádět jakákoliv zobecnění, zjišťovat jejich význam, funkci, typické užití nebo kontext.“ (CVRČEK, 2014, s. 12)

¹¹⁵ El alcalde (15921 výskytů), el alcohol (8816 výskytů), el almacén (3163 výskytů), la alfombra (2899 výskytů), la aldea (2663 výskytů), el alquiler (2321 výskytů), el algodón (2099 výskytů), la almohada (1614 výskytů), el almirante (1033 výskytů).

Závěr

Naším cílem bylo představit arabismy a jejich místo ve španělštině. Historická a sociolingvistická část se pokusila zasadit tuto problematiku do kontextu. Teoretický výklad o vývoji jazyka a typologii výpůjček pak tvořil základ pro konkrétní zkoumání arabismů.

Následné prostudování materiálů přineslo zjištění odpovídající očekávání, totiž že největší vliv arabštiny se projevil na poli lexikálním; ukázalo se ale, že výrazné stopy zanechala arabština i ve španělské morfologii. Naopak španělská fonetika a syntax nezaznamenaly žádné větší proměny. Otázka vlivu na sémantiku se vzhledem k obtížnému prokazování původů slov ukázala jako těžce řešitelná.

Dále bylo zjištěno, že se arabismy kdysi používaly i pro označení do té doby neznámých reálií Nového světa a že pronikají do španělštiny i v dnešní době, zejména přes oblast náboženství a politiky a také v souvislosti s velkým počtem přistěhovalců muslimského vyznání na španělském území. Jejichž rostoucí počet by mohl mít na španělštinu opět vliv.

Korpusový výzkum zjistil, že arabské výpůjčky s náslovím *al-* mají ve španělštině stále svoje místo, ať už je to z důvodu absence slova španělského původu, výskytu slova, které souvisí s muslimským světem nebo případně jazykové preference mluvčích ve prospěch arabismů.

Tato práce se tedy pokusila shromáždit všechny základní relevantní poznatky o arabském vlivu na španělštinu, přehledně je utřídit, zasadit do historicko-sociálního kontextu a s využitím reálných dat poukázat na současný stav arabských prvků ve španělštině. Věříme, že se prezentovaná zjištění mohou stát východiskem pro další zkoumání tohoto pozoruhodného jazykového fenoménu.

Je nepochybné, že arabský vliv sehrál významnou roli nejen ve vývoji španělského jazyka, ale i celého Pyrenejského poloostrova.

Resumé

Práce nejprve stručně seznamuje s historickými souvislostmi na Pyrenejském poloostrově – situací před příchodem muslimských vojsk, důvodem jejich invaze, periodizací arabské nadvlády, pozitivy a negativy soužití křesťanů s muslimy a arabským kulturním a vědeckým přínosem.

Následně se věnuje vývoji španělštiny před rokem 711 a sociolingvistické situaci v al-Andalusu. Krátce zmiňuje i roli arabského vlivu v Novém světě.

Další kapitola se zabývá všeobecně vývojem jazyka, problematikou jazyků v kontaktu a výpůjčkami. Po obecné teorii výpůjček se dostáváme k výpůjčkám ve španělštině a jejich příkladům z jednotlivých románských i nerománských jazyků.

Následující kapitoly se už věnují arabskému vlivu na jazykově rovině. Po vysvětlení a klasifikaci arabismů se srovnává hláskový systém klasické arabštiny a románštiny, následně je analyzován arabský vliv na morfologii španělštiny a jeho výraznější stopy oproti vlivu na poli syntaktickém. V lexikologické části práce zmiňuje nejčastější podobu arabských slov a poté udává příklady k jednotlivým lexikálním polím. Arabský vliv na sémantiku je velmi obtížné zkoumat, protože se jednotlivé pohledy na věc rozcházejí, a proto se tohoto tématu práce dotýká jen stručně.

Poté práce pokračuje užíváním a mizením arabismů a uvádí několik příkladů arabismů moderních, které se dostávají do španělštiny především z náboženských a politických důvodů, ale i kvůli vysokému počtu muslimů ve Španělsku.

Praktická část prezentuje korpusovou sondu, která se zaměřuje na výskyt arabismů s náslovím *al-* v současné španělštině. Pomocí etymologického slovníku byla vybrána konkrétní apelativa a jejich frekvence byla zkoumána na materiálu z nejnovějšího španělského referenčního korpusu CORPES XXI.

Výsledky kvantitativní analýzy jsou pak použity k analýze kvalitativní – k sémantickému rozřazení daných slov a zhodnocení výsledků.

Resumen

En primer lugar, el trabajo presenta brevemente el contexto histórico en la Península Ibérica – la situación antes de la llegada de los ejércitos musulmanes, las razones de su invasión, la división en periodos del predominio árabe, lo positivo y lo negativo de la convivencia entre los cristianos y los musulmanes y el aporte cultural y científico árabes.

A continuación, se dedica a la evolución del español antes del año 711 y la situación sociolingüística en al-Andalus. En breve menciona el papel de la influencia árabe en el Nuevo Mundo.

El capítulo siguiente se ocupa de la evolución de lengua en general, de la problemática de las lenguas en contacto y de los préstamos. Después de la teoría de préstamos general llega a los préstamos del español y sus ejemplos de las lenguas románicas y no románicas en casos particulares.

Los capítulos sucesivos se dedican a la influencia árabe en el nivel lingüístico. Después de la explicación y de la clasificación de los arabismos, se compara el sistema fonético del árabe clásico y del romance. Con posterioridad analiza la influencia árabe a la morfología del español y sus huellas notables en comparación con el caso de la sintaxis. En la parte lexicológica el trabajo menciona la forma más frecuente de los arabismos y después muestra algunos ejemplos en los campos léxicos. La influencia árabe a la semántica es muy difícil de estudiar, porque las perspectivas a esa problemática se divergen mucho, y por eso trata ese tema brevemente.

Después el trabajo sigue con el uso y la pérdida de los arabismos y presenta algunos ejemplos de los arabismos modernos, que han llegado al español no solo por vía de la religión y política, sino por el alto número de los habitantes musulmanes en España.

La parte práctica se dedica al análisis del corpus que enfoca a la presencia de los arabismos que empiezan a *al-* en el español contemporáneo. Mediante el diccionario etimológico fueron elegidos apelativos concretos, cuya frecuencia fue estudiada por los datos del último corpus de referencia del español CORPES XXI.

Los resultados del análisis cuantitativo se utilizan para el análisis cualitativo – para la agrupación de las palabras puestas y la valoración de los resultados.

Seznam použité literatury

- ALVAR EZQUERRA, Manuel. *La formación de palabras en español*. Madrid: Arco libros, 2006.
- CASTRO, Américo. *La realidad histórica de España*. México: Editorial Porrúa, 1975.
- CORRIENTE, Federico. *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance*. Madrid: Gredos, 2003.
- CORRIENTE, Federico. El elemento árabe en la historia lingüística peninsular: actuación directa e indirecta. Los arabismos en los romances peninsulares (en especial, en castellano). In Rafael Cano (ed.), *Historia de la lengua española*. Barcelona: Editorial Ariel, 2005, s. 185–206.
- CVRČEK, Václav. Kvantitativní určení lexikálního jádra jazyka. *Časopis pro moderní filologii*, 2014, roč. 96, č. 1, s. 9–26.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Praha: Karolinum, 2007.
- DUBSKÝ, Josef. *Základy španělské lexikologie: pro překladatele a tlumočníky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- FLEISSIG, Jiří – BAHBOUH, Charif. *Základy moderní spisovné arabštiny. Díl 1*. Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd, 2012.
- GROSSMANN, María. La adaptación de los fonemas árabes al sistema fonológico del romance. *Revue Roumaine de Linguistique*, 1969, vol. 14, núm. 1, s. 51–64.
- HLADKÁ, Zdena. Xenismus. In Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 554.
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2010.
- KLEE, Carol – LYNCH, Andrew. *El español en contacto con otras lenguas*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2009.
- LAPESA, Rafael. *Historia de la lengua española*. Madrid: Escelicer, 1965.
- LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999.
- MAÍLLO SALGADO, Felipe. *Los arabismos del castellano en la Baja Edad Media: consideraciones históricas y filológicas*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 1998.

MARCOS MAÍLLO, Ana. Los arabismos más utilizados por los conquistadores de Nueva España en el siglo XVI. *Res Diachronicae* [online], 2003, núm. 2, s. 228–235. [cit. 2014-06-22]. Dostupné z: <<http://www.ajihle.org/resdi/docs/Numero2/comunicaciones/Marcos.pdf>>.

MARTÍN FERNÁNDEZ, María Isabel. *Préstamos semánticos en español*. Cáceres: Universidad de Extremadura, 1998.

MILLAR CERDA, María Angélica. Los arabismos en la lengua española. *Boletín de Filología*, 1998, vol. 37, núm. 2, s. 781–801.

MYERS-SCOTTON, Carol. *Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. New York: Oxford University Press, 2002.

PAVLÍČKOVÁ, Anita. *Historia y desarrollo de la lengua española*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1990.

SKALKA, Boris – NEKULA, Marek. Výpůjčka. In Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 542–544.

UBIETO ARTETA, Antonio et al. *Dějiny Španělska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

VERNET, Juan. *Arabské Španělsko a evropská vzdělanost*. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007.

ZAVADIL, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka I*. Praha: Karolinum, 1998.

Elektronické zdroje

Parámetros de selección de textos. *Real Academia Española* [online]. 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <<http://www.rae.es/publicaciones/parametros-de-seleccion-de-textos>>.

Diccionario de la lengua española (DRAE). *Real Academia Española* [online]. 2001 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <<http://www.rae.es/recursos/diccionarios/drae>>.

Corpus del español del siglo XXI (CORPES XXI). *Real Academia Española* [online]. 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <<http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/corpes-xxi>>.